

Viimaailma vaade

16

2012

Eesti parlament
välispoliitika kujundajana

Paarituhande aastane Iraan

Jordaania „araabia suvi“

Hiina kuvand ja tegelikkus

Rahvaarvu kasv

Põhja-Aafrikas ja Türgis

Värske
vaade
maailma

Silmapiiril terendab surematus, püssituld on varsti võimalik juhtida mõtte jõul, nähtamatus on võimalik, inimnahka saab muuta kuulikindlaks, geen on lahti muugitav, geeni töötlemisega saab teha inimesed haigusekindlaks – need on vaid pudemed meediast läbi jooksnud teadusuudiste pealkirjadest. Oleme ilmselt ajaloos enneolematu teaduslik-tehnoloogilise murrangu lävel, mis pöörab pea peale paljud meie senised traditsioonilised teadmised ja muudab ühtaegu ka ühiskondade aastatuhandeid püsinud must-

reid, eelkõige sootsiumites valitsenud hierarhiaid ja tasakaale.

Küsimus, mille see rahvusvaheliste suhete kontekstis püstitab, on vägagi põhimõtteline: kuidas mõjutavad need muutused suhteid riikide (tsivilisatsioonide, kultuuride, mandrite) vahel?

Ajaloole tuginedes võime väita, et varasemad teaduslik-tehnilised murrangud pole rahvusvaheliste suhete põhialuseid ja riikide käitumismalle põhimõtteliselt muutnud. Fookuses on endiselt riikide huvid. Viimaste olemus on küll aegade jooksul muutunud, võitlus ei käi enam dünastiliste vaidluste või monarhide prestiiži ümber. Huvi ja vajaduse olemasolu või puudumine dikteerib selle, kas suuriigid kusagil sekkuvad või mitte, kellele-millele väikeriigid oma olemasolu kindlustamiseks apelleerivad ja kellest-millest nad iga hinna eest hoiduda püüavad.

Küsimus, kas inimühiskonna teadmiste-ostuste nihkumine uue horisondi taha muudab midagi põhimõtteliselt ka rahvusvahelistes suhetes, on tegelikult selles, kas maailm muutub juba käega kat-

sutavas tulevikus teaduse abil paremaks, ohutumaks, õiglasemaks ja vabamaks või mitte.

Ülemäärast optimismi pole kõigist eesootavatest avastustest hoolimata siiski põhjust tunda. Rahvasuu teab ju kaljukindlalt, et rikkad saavad alati rikkamaks ja vaesed jäävad ikka vaesemaks. Surematus ja kõigi haiguste ravi võivad põhimõtteliselt olla küll saavutatud, kuid on vähemalt lähitulevikus kättesaadavad üksnes vähestele väga rikastele. Inimene võib küll olla muudetav nähtamatuks ja tema nahk kuulikindlaks, kuid nimetatud tehnoloogiate peadpööritav hind muudab nende leiuu rakendamise võimalikuks üksnes kõige rikkamate riikide eliitsõduritele.

Ent nii või teisiti. See, mida me praegu tõdeda võime, on fakt, et maailm pole kaugelki veel valmis. Ning ka rahvusvaheliste suhete rong jätkab oma igipeatumatut liikumist ühe sündmuse vaheajamast teise. ■

Mart Kall

George Friedman „Järgmised sada aastat”

Rahvusvahelise elu ennustamine on riskantne ettevõtmine. Muutujaid, mida sajaprotsendiliselt täckesse mineva prognoosi tegemisel arvestada, on lihtsalt liiga palju. Ometi on inimloomusele omane püüd tulevikku ette näha, ilmselgelt on selles ette teada tahtmises tugeva komponendina sees elementaarne alahoiuinstinkt.

USA mõttekoja Stratfor asutaja ning vedaja George Friedman on oma tulevikunägemuse esitanud raamatus „Järgmised sada aastat”, mis on nüüd kirjastuse Ersen vahendusel kättesaadav ka eesti keeles.

Friedman ei tee oma raamatus saladust sellest, et vaatab maailma USA-keskselt. Enamgi veel, raamatu läbivaks jooneks on lugeja veenmine selles, et tõeline Ameerika ajastu pole mitte lõppemas, vaid seisab alles ees. Tõsi küll, ta visandab ka hulga konflikte ja takistusi, mis USA-l oma võidukäigul ületada tuleb. Need takistused kulmineeruvad Kolmanda maailmasõjaga 21. sajandi keskkel. Seejärel saabuvad aga uued kuldsed kuuekümnendad, mis ongi Ameerika

ajastu tipuks. Järgnev on aga taas triivimine vastuoludesse ja probleemidesse, sedapuhku suhetes Mehhikoga.

Jättes siinkohal kõrvale Friedmani Kolmanda maailmasõja stsenaariumi, mis on pigem ilukirjanduslik kui analüütiline, väärib „Järgmised sada aastat” ometi tõsist suhtumist selle analüüsi osas, mis keskendub praeguste jõukeskuste tulevikuprognosimisele.

Eriti huvitab meid loomulikult see, mida arvab Friedman Venemaa tulevikust. Autori märksõnad on siinkohal järgmised: Venemaa ei suuda vältida juba kas või oma geopoliitikast tulenevat kiusatust taaslustada impeeriumi restaureerimist endise N Liidu aladel. See viib ta paratamatult süvenevasse vastasseisu Balti riikide ja Poolaga. USA ei saa loobuda Balti riikide toetamisest, kuna nende (iseenesest suures määras ebaoluliste) riikide ohverdamine põhjustaks paanikat Kesk-Euroopas, kus USA-l on mängus pikaajalised geopoliitilised huvid. Venemaa känguv rahvastik, nõrk majandus, territoriaalne killustatus, remilitariseerumisele tehtavad ebaproportsionaalsed

kulutused ja paljud muud tegurid viivad 2020. aastatel riigi kokkuvõrsemiseni. Kaitsemaks ennast kaoses Venemaalt lähtuvate ohtude eest on tema naabrid sunnitud otsustavalt tegutsema ja vähemalt Venemaa piiriäärseid alad oma kontrolli alla võtma. Muu hulgas kehtestab Poola otseväimuga Valgevene üle, Eestil tuleb aga ilmselt okupeerida Peterburi.

Raamatu eessõnas ütleb autor, et tal pole kristallkuuli, mida ennustamiseks kasutada ja et ta ise ei ela nii kaua, et näha, mis tema prognoosidest õigeks, mis valeks osutus. Ent olgu sellega kuidas on. Igal rahvusvaheliste suhete huvilisel on juba puhtintellektuaalselt põnev „Järgmist sadat aastat” lugeda ning kaasa mõelda, kritiseerida või nõustuda. Ka see on väärt tulemus. ■

Eesti parlament välispoliitika kujundajana

Intervjuu PhD Mart Nutiga

Küsis Anneli Kivisiv

2011. aasta detsembris kaitsesid doktoritööd teemal, mis on Sulle kui kauaaegsele Riigikogu liikmele väga tuttav, sest oled olnud viimase viie koosseisu liige ja välispoliitika oli üks Sinu põhi-valdkondi. Kui raske või kerge oli tänu sellele doktoritööd kirjutada?

Üldiselt on selline põhimõte, et ära alusta uurimistööga, mille allikmaterjali ei tunne. Ma teadsin kindlasti väga hästi, mis allikmaterjali ma kust kätte saan. Intervjuud on tehtud inimestega, keda ma kõiki isiklikult tunnen. Mitte keegi ei kartnud, et ma kasutan neid kuidagi poliitikategemises ära, vaid mõistsid, et tegu on teadusliku tööga. Ilmselt kõrvalt tulnud inimesel oleks olnud palju raskem.

Töö maht on ka doktoritöö kohta aukartust äratav – üle 300 lehekülje. Väga suur osa sellest on Riigikogu kui institutsiooni pädevuse väljakujunemise analüüs. Miks selline valik?

Välispoliitilise pädevuse analüüsimiseks tuli läbi töötada kogu parlamendi dokumentatsioon, sest välissuhtlus on üks osa Riigikogu tööst. Jah, kui ei oleks põhjalikku pädevuse kujunemise analüüsi teinud, oleks töö maht tõesti palju väiksem tulnud. Kuid Riigikogu stenogramme ja protokolle ei ole võimalik selekteerida selle järgi, et üks on ainult välistegevuse või -poliitika kohta ja teine mitte. Ainult kogu parlamendi tegevuse analüüsi kaudu saab avada välispoliitilise osa, mis on tegelikult suhteliselt väike osa Riigikogu tööst. Välispoliitika on sisepoliitika jätk. Kõigepealt on ikka riik ise, mis tegeleb oma asjadega ja välissuhtlemine toetab seda.

Parlamendi pädevus ja tegevus välissuhtlemises on olnud äärmiselt oluline Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamisel ja kindlustamisel, välissuhtlemise taastamisel ja rahvusvaheliste organisatsioonidega liitumisel. Riigikogu on tegelnud Eesti ja Venemaa vahelise piirilepingu

temaatikaga, mis on oluline faktor Eesti ja Venemaa vaheliste (majandus-) suhete elavdamisel ja Eesti investimiskliima parandamisel. Väga oluline oli Riigikogu tegevus Euroopa Liiduga ühinemise protsessis. Seega on Riigikogu roll Eesti majanduses, poliitilises ja sotsiaalses elus ülioluline ning sel on lisaks ajaloolisele taustale ja hetkeseisule ülimalt oluline tulevikumõõde, mis annab aimu, missuguse riigitüübi suunas Eesti areneb. Demokraatia ja parlamentarism on pidevas arengus ja koos rahvusvahelise keskkonna kiire muutumisega toob see kaasa paratamatuid muudatusi ka Eesti riigimudelil. Parlamendi roll võib otsuste tegemise protsessis suurened, väheneda või jääda üldjoontes samaks, aga ka teiseneda otsuste tegemise tasandite mitmekesisustumise tõttu.

Siseriiklikus kontekstis on nendeks teguriteks otsese demokraatia elemendid ehk esindusdemokraatia suhe kodanikuühiskonna edasiarenemisega ning seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu pädevuse jaotumine. Traditsiooniliselt on otsese demokraatia elementideks olnud rahvaalgatus ja rahvahääletus. Mõlemad on kuulunud Eesti riigi otsustetegemise mehhanismi. Rahvaalgatust praegune põhiseaduslik kord ei tunnista, kuid sellesuunalisi küsimusi ja algatusi tõstatatakse Eestis regulaarselt. Rahvahääletus on Eesti riigivalitsemise süsteemis hetkel tugevalt Riigikogu-keskne, kuna üksnes Riigikogu võib võtta vastu otsuse rahvahääletuse korraldamiseks. Samas on rahvahääletuse otsus riigivõimudele siduv erinevalt paljudest teistest Euroopa demokraatiatest. Kuid nii ei ole see alati olnud ning ikka ja jälle tõuseb küsimus, kas rahvahääletus ei peaks olema võimalik ka kellegi teise, näiteks presidendi, valitsuse või kodanikualgatusena. Välislepingute ratifitseerimine rahvahääletusel ei ole kehtiva põhiseaduse järgi lubatud, kuid seda saab muuta. Rahvahääletus välispoliitilise orientatsiooni küsimuses on Eestis juba toimunud (ühinemiseks Euroopa Liiduga) ja põhimõtteliselt ei

ole välispoliitilised teistsugused orientatsioonivalikud rahvahääletusel. Kõik see seab Riigikogu pädevuse välissuhtlemises uude valgusesse.

Leidub ka teisi otsese demokraatia vahendeid. Kiiresti arenev kodanikuühiskond suurendab mitmesuguste survegruppide nagu seltside, kodanikuühenduste, ametiühingute jt mõju esindusorganitele. Juba praegu mõjutab avalik arvamus tugevasti Riigikogu ja valitsuse otsuseid, sh välissuhtlemises. Kodanikuühiskonna mõju nendele otsustele tulevikus ainult kasvab.

Muutumisest on valitsuse poliitiline pädevus. Globaliseeruv maailmas tuleb võtta otsuseid vastu kiiresti ja kvaliteetselt. Eriti puudutab see välispoliitilisi otsuseid. Sellest vaatenurgast on traditsioonilist parlamentarismi lihtne kritiseerida kui aeglast ja kohmakat ning näidata otsuste tegemise protsessi Eestis kui tänapäeva nõuetele mittevastavat. See loob tingimused valitsuse isetegevuse suurendamiseks ja rahvaesinduse kõrvaldajateks. Otsuste tegemine ELis ja NATOs eeldab samuti valitsuse tegevuse efektiivsust. Kui nende otsustega kaasneb veel riigisaladuse ja rahvusvahelise julgeoleku teema, jääb Riigikogu kõrvaldajate paljudest otsustest, kuhu siiani oli rahvaesindus kaasatud. Iseenesest ei kao sellega parlamendi võimalus pääseda

Scanpix

13. augustil 2008 Viljandis Vabaduse platsil toimunud rahvakoosolek Gruusia-Vene sõjas langenute mälestuseks. Kõneleb Mart Nutt.

ligi riigisaladusele, kuid otsuste tegemise tsentraliseeritus ja kiire reageerimisvajadus muudavad selle tagantjärele teadmiseks. Parlamendi ja valitsuse välissuhtlemispädevuse analüüs peaks aitama välja selgitada, kas muutused on kooskõlas parlamentaarse riigi põhimõtetega ja kui kaugele võib selles arengus minna.

Mis on poliitiline pädevus?

Tegelikult on riigi juhtimises esmajoones kaks pädevust – õiguslik ja poliitiline pädevus.

Õiguslik pädevus kujundatakse põhiseaduse, seaduste ja rahvusvaheliste õigusaktidega. Põhiseadusega on reguleeritud riigi institutsioonide pädevus eri valdkondades, samuti Riigikogu ning valitsuse tööülesanded ja nende jaotus, otsustuste tegemise mehhanism ja otsuste hierarhia, sh välispoliitilises ja rahvusvahelises suhtlemises. Seaduste funktsioon on täpsustada põhiseadust. Rahvusvahelised õigusaktid hõlmavad konventsioone, välislepinguid, rahvusvaheliste organisatsioonide tööpõhimõtteid

jm. Õigusliku pädevuse vormiks on institutsiooniline pädevus, sealhulgas seadusandliku ja täidesaatva võimu pädevuse jaotus.

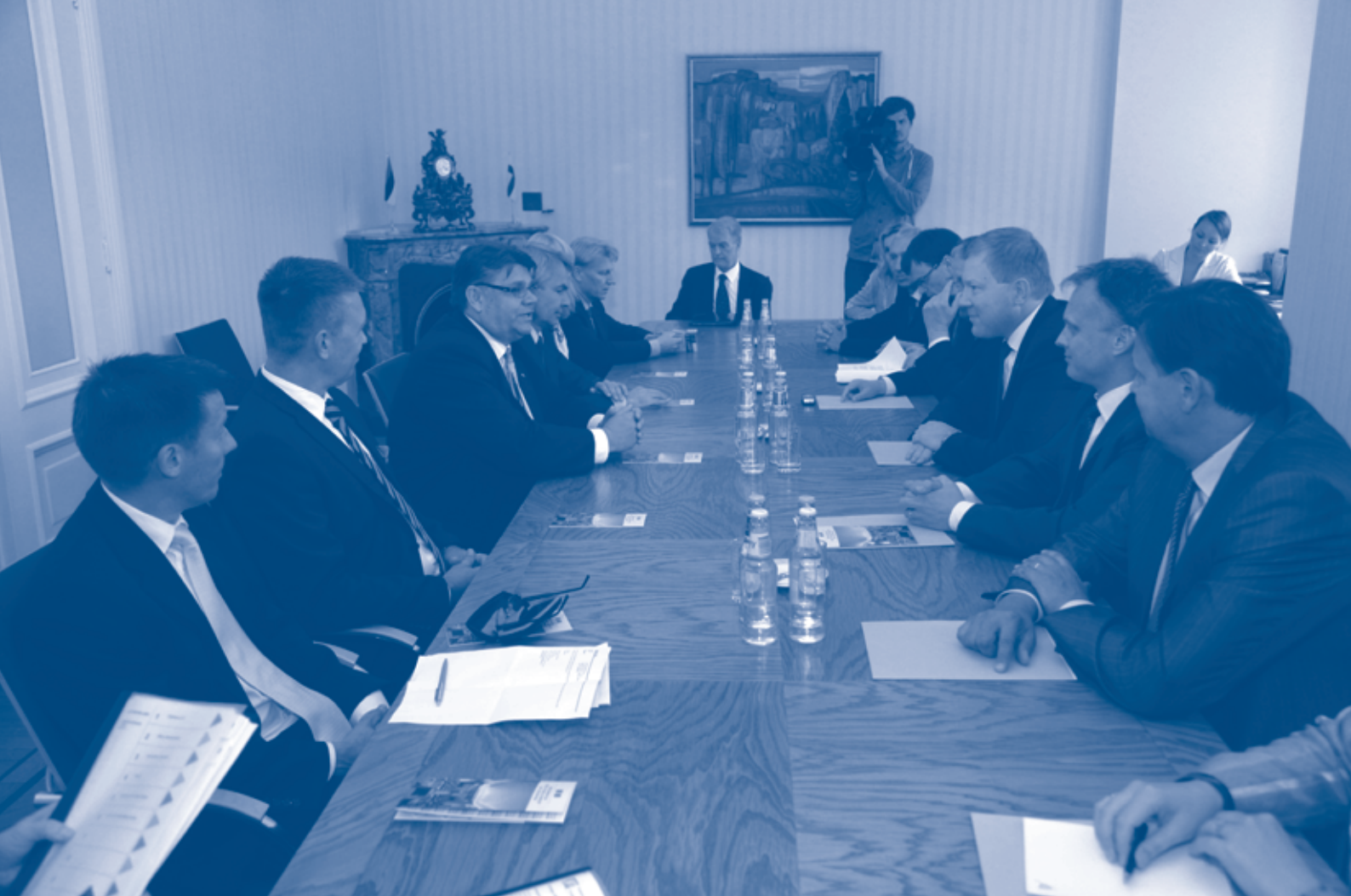
Poliitiline pädevus seostub väljakujuenenud tegevusviisidega (traditsioonid, tavad), hõlmates igapäevaste ülesannete täitmist ja tööjaotust. Poliitiline pädevus ei tulene institutsionaalsest asendist riigikorralduses. Poliitilist pädevust mõjutab nii avalikkuse usaldus parlamendi ja valitsuse vastu kui ka ametnikkonna valmisolek arvestada avaliku arvamuse, rahvaesinduse ning kodanikuühiskonna põhimõtetega. Õiguslikus mõttes on Eesti Vabariigi riigipea ja seega esimene ametiisik president, teine Riigikogu esimees ja alles kolmas peaminister, kuid tegelikkuses kuulub kõige laiem pädevus täidesaatva võimu juhile – peaministrile. See näitab ilmekalt suurt nihkumist õiguslikus ja poliitilises pädevuses. Välispoliitika kujundamisel on oluline analüüsida, kes seda teostab ja kui iseseisev on oma tegevuses mingi välispoliitikas pädevust omav asutus. Niisiis kattub

pädevus riigivõimu korralduses suurel määral võimuga.

Õigusliku ja poliitilise pädevuse omaduseks on üldine pädevus, kompetents – võimu teostamise võimekus, selleks vajalik ettevalmistus ja vahendid.

Oma doktoritöös analüüsisin Riigikogu kui seadusandliku kogu pädevust. Valitsuse kui täidesaatva võimu pädevust käsitlesin niivõrd, kui võrd see oli vajalik Riigikogu pädevuse avamisel.

Riigikogu pädevus välissuhtlemises hõlmab õiguslikku ja poliitilist pädevust. Riigikogu õiguslik pädevus tuleneb otseselt õigusaktidest. Teistes riikides, vähemasti demokraatides, on parlamendi õiguslik pädevus määratud samadel alustel. Poliitiline pädevus võib riigiti suuresti erineda, sõltudes aja jooksul rahvusvahelises suhtlemises väljakujuenenud praktikast. Piir õigusliku ja poliitilise pädevuse vahel ei ole sageli selge, mistõttu aeg-ajalt tekivad vaidlused eri institutsioonide pädevuse küsimuses väga erineva õiguskorraga ja ajaloolise tausta-

Scanpix

Riigikogu väliskomisjoni ja Soome Eduskunta delegatsiooni kohtumine 25. septembril 2011.

ga riikides. Praktilisel poliitiliste otsuste kujundamisel kerkib tihti keskeks esmapilgul vähem tähtsana näiv küsimus riigivõimu teostamisest.

Kuidas on Riigikogu hakkama saanud?

Riigikogu on hästi hakkama saanud. Kuid muutunud on esindusorgani tähtsus riigi juhtimises. Parlamendi roll on kogu aeg vähenenud. VII koosseisus oli veel selgelt võim parlamendi käes, XI koosseisus enam mitte. Venemaa-Eesti vahelise piirilepingu ratifitseerimise ja Euroopa Liiduga ühinemise otsustamise analüüsi põhjus oli just see, et valitsusel ei olnud neil juhtudel mingit võimalust ilma parlamendita tegutseda. Tulemused olid tänu sellele täiesti erinevad algselt planeeritust. Piirileping praegu ei kehti, kuna Riigikogu ratifitseeris selle moel, mis ei ole Venemaa Föderatsioonile vastuvõetav, mistõttu viimane võttis oma allkirja n-õ ebadiplomaatiliselt tagasi. Teisel juhtumil toetas Riigikogu ühinemist väga üksmeelselt ja valitsus ei kasutanud n-õ jõudu, et panna parlamenti

tegutsema oma tahtmise järgi. Lahkarvamused ühinemise suhtes olid pigem valitsuskoalitsioonis, mitte Riigikogus, sest koalitsiooni üks liige, Keskerakond, läks selles küsimuses sisemiselt lõhki. Kogu küsimuse otsustas seetõttu opositsioon.

Oled oma töös määratlenud välispoliitika rohkem valitsuse teemaks, kus parlament eriti kaasa rääkida ei saa.

Välispoliitikas tuleb küsimusi lahendada väga operatiivselt. Paljut otsustatakse näiteks tippkohtumisel. Kui kahe riigi riigipead-valitsusjuhid-välisministrid saavad kokku, peab neil olema võimalus otsustada asju kohapeal. Parlamenti sellesse protsessi kaasata lihtsalt ei ole võimalik. Viini konventsioon¹ näeb ette, et kolmel isikul riigist – president, peaminister ja välisminister – on õigus sõlmida rahvusvahelisi lepinguid ilma volitusteta. Kellelgi teisel ei ole. Tõsi, parlament saab lepingut hiljem vaidlustada. Kuid niikaua kehtib seni sõlmitud leping. Ameerika Ühendriikidel on selline näide ajaloost olemas, kui kongress jättis lepin-

gu ratifitseerimata. See on rahvaesinduse õigus.

Vähenenud on valitsuse tegevusest ülevaate saamise sagedus ja võimalus.

See on võib-olla ka parlamendi laiskus. Kui ei küsi, rääkima ei tulda.

Välispoliitika oli esimene valdkond, mida Riigikogu regulaarselt täiskogus arutama hakkas. 1993. aastal vastu võetud välissuhtlemise seadus² kohustas Riigikogu arutama vähemalt kaks korda aastas täiskogu istungil riigi välispoliitikat ja selle teostamist. Välispoliitika arutelude käigus esinesid ettekandega nii välisminister kui ka Riigikogu väliskomisjoni esimees. Välispoliitika arutelud seadustati Riigikogu-poolse initsiatiivina ja välisministeerium selle üle erilist rõõmu ei tundnud. Riigikogu eeldas, et sellest kujuneb formaat, mille läbi Riigikogu kaasatakse jooksvalt välispoliitiliste otsuste tegemisse. Tegelikuses see niimoodi ei läinud. Arutelust sai küll välisministri aruanne Riigikogule, kuid Riigikogu võimalused välispoliitikat suunata

selle läbi ei suurenenud. Kindlasti sai sellest positiivne praktika, aga pädevusi ei mõjutanud see kuigivõrd.

Üldiselt on parlamendis välissuhtlemispraktika siiski hästi välja kujunenud ja tarvidust selle muutmiseks ei ole. Välissuhtlemises tuleb eristada kahte poolt: õiguslikku, kuhu kuuluvad ka välislepingud, ning välispoliitilisi seisukohti, mille kaudu kujundatakse üldine välispoliitiline kurs ja käitumisjoon.

Riigikogul on väliskomisjoni kaudu põhimõtteliselt kõik võimalused välispoliitika kujundamises kaasa rääkida. Samas on materjali sedavõrd palju, et väliskomisjonil ei ole võimalik kõike läbi töötada. Välisministeeriumi töötajad annavad regulaarselt väliskomisjonis aru ja tutvustavad välispoliitilisi algatusi. Siin ei ole muud võimalust, kui usaldada välisministri ja ministeeriumi juhtkonna valikut, mis on oluline, mis mitte. Lepingute eelneva kooskõlastuse saamine väliskomisjonis ei oleks otstarbekas. Enamik lepinguid on väga spetsiifilised ja valitsus arutab niikuinii kõik lepingud enne sõlmimist läbi. Välispoliitika kujundamine ei kuulu kellegi ainupädevusse, vaid on kollektiivne töö, milles initsiatiiv tuleb mitmelt poolt. Lepingute sõlmimiseks tuleb algatus sageli ka välisriikidelt.

Kuid parlament teeb siiski ka otse välispoliitikat.

Teeb küll. Neid tasandeid on päris mitu. On OSCE parlamentaarne assamblee, Inter-Parliamentary Union (IPU)³, Euroopa Nõukogu Parlamentaarne Assamblee (ENPA), siis regionaalsed ühendused nagu Läänemere maade Nõukogu, Balti Assamblee. Ma ütlesin, et rahvusvaheline suhtlus parlamentide tasemel on isegi olulisem kui kahepoolne valitsustevaheline suhtlus, kuna see suhtlus on regulaarne, aastas mitu korda. Toimub poliitika koostöine kujundamine ja vastastikku huvipakkuvat informatsiooni vahetamine, fraktsioonid suhtlevad otse maailmavaatelisel sarnaste erakondadega. Lävida saab paljude esinduskogudega ilma, et selleks peaks delegatsiooniga teise riiki minema.

Mingil määral käib suhtlus ka sõprusrühmade kaudu, kuid meil Riigikogus rahastatakse sõprusrühmi liiga vähe, et külaskäike korraldada. Seetõttu on suht-

Scampix

15. juunil 2005 Riigikogus toimunud Eesti ja Venemaa piirilepete ratifitseerimise arutelu ajal toimus hoone ees piirileppevastane meelevaetus.

lus olnud nendega, kes on ise huvitatud ja osa kulusid kandnud, nagu nt Hiina RV.

- ¹ Rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioon.
- ² RT I 1993, 72/73, 1020 § 5 p 7.
- ³ IPU on ülemaailmne parlamentide organisatsioon, mis teeb tihedat koostööd ÜROga. ■

Huvilistel on võimalik Riigikogu kodulehel tutvuda põhjalike ülevaadetega XI ja XII koosseisu istungijärkude väliskomisjoni istungitest, eelnõudest, välisvisiitidest, kohtumistest välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide esindajatega <http://www.riigikogu.ee/index.php?id=169346>. ■

Doktoritöö „Eesti parlamendi pädevuse kujunemine ja rakendamine välissuhtlemises” on avalikustatud TTÜ Raamatukogu digikogus <http://digi.lib.ttu.ee/i/?635>

Kristlik-demokraatliku mõtte kujunemisloost. Ülevaade aluspõhimõtetest ja ideedest

Steven Van Hecke

Kristlik demokraatia ja konservatism on ideoloogiana vähem tuntud ja ebaselgemalt määratletud kui sotsialism, keskkondlus, kommunism või fašism. Ilmselt on ajakirjanikel, poliitikutel ja teistel poliitikas kaasarääkijatel üldine arusaam sellest, mida toob kaasa näiteks nn sotsialistlik perekonnapoliitika, kuid nad peavad tööpoolest väga raskeks ette kujutada kristlikust demokraatiast innustatud tervishoiusüsteemi. Mõned ei pea kristlikku demokraatiat üldse ideoloogiaks või määratlevad konservatismi lihtsalt *status quo* taotlemise või seaduspärastamisega. Erakonnatruuduse vähenemise või n-ö deideologiseerimise laiemas kontekstis peetakse *differentia specifica*'le keskendumist pealegi igane-nud lähenemisviisiks. Olenemata selliste väidete õigustusest näib, et tänapäeva poliitika vajab paremat arusaama kristlik-demokraatlikust ja konservatiivsest mõtlemisest.¹

/---/

2.1. Uusparempoolsus ja neokonservatism

1970. aastatel tekkis esmalt anglosak-si maades uus huvi konservatismi kui poliitilise ideoloogia vastu.² Poliitikas väljendus see neokonservatism uusparempoolsusena. Termin „uusparempoolsus“ võttis kasutusele poliitikapublistist ja president Richard Nixon abi ning „The Emerging Republican Majority“ (1969) autor Kevin Phillips. Nimetuse eesmärk oli eristada uut juhtimist idaranniku nn vanaparempoolsest juhtimisest, mis Vabariiklikus Parteis varem domineeris. Ehkki neokonservatism ja uusparempoolsus ei lange täielikult kokku, peetakse neid sageli sama „paremale liikumise“ näideteks. Samamoodi ei ole neokonservatism täiesti sama mis konservatism ning uusparempoolsus sisaldab mitte üksnes konservatiivseid, vaid ka libertaarseid elemente.

1970. aastate neokonservatismi iseloomulikud jooned on vastuseis kommuni-
nismile, püüdlus minimaalse valitsemise

poole, usk vabasse turgu kui vabaduse ja progressi võtmesse, pühendumine traditsioonilisele kõlbelisele korrale ja vastuseis eetilisele libertarismile. Kõlb-luse valdkonnas mängib tähtsat rolli valitsus. Neokonservatism on eelkõige vastu ametivõimude sotsiaalpoliitiliste algatustele, väites, et ühiskonnas peaks suurem roll olema eraettevõtlusel. Mini-maalne, kuid siiski tugev riik peaks tege-
lema üksnes riigisisese ja rahvusvahelise avaliku korraga. Väga üldiselt võttes on uusparempoolsus selle neokonservatismi poliitiline väljendus, ehkki uusparempoolsus on populistlikum ja antiintellektualistlikum ning radikaliseerib inimest ja ühiskonda käsitleva konservatiivse maailmavaate religioosest (st kristli-kust) vaatenurgast. Majanduspoliitika poolest langeb uusparempoolsus kokku neoliberalismiga, mille tippaeg oli 1980. aastatel.³

Ameerika Ühendriikides kerkis neokon-servatism esile vastusena pettumusele 1960. aastate lõpust valitsenud arengu-suundades. Kodumaal kritiseeriti Keyne-si uut kurssi ja „suurt ühiskonda“ – mida muu hulgas iseloomustas vähemuste positiivne diskrimineerimine – ning suu-
renes protest nn kõlbelise desarmeeri-mise suundumuse vastu, mille kiiluvees järgnesid mittekeelav ühiskond koos naiste vabastamise ning keskkonna- ja rahuliikumisega. Välispoliitika vald-konnas jättis sügava jälje Vietnami sõja läbikukkumine; võidelda tuli täieulatus-liku majanduskriisiga; külma sõja pinge-lõdvendus oli lõppemas ja võidurelvas-tumine näis kiirenevat. Mitmesugused konservatiivsed haritlased ja poliitikud püüdsid ebatervet olukorda kõigest väest lahendada. Alates 1970. aastate lõpust oli nende rahulolematuse poliitiliseks tulemuseks uusparempoolsuse teke. Lää-ne-Euroopas ja eriti Ühendkuningriigis toimus sarnane areng. 1968. aasta mai-kuud kritiseeriti nt tema libertaarse ole-muse pärast. Erakonnapoliitika valdkon-nas võib kindlasti tõmmata väga selgeid paralleele. Pärast Leiboristliku Partei „vasakpoolseid eksperimente“ Ühendku-ningriigis ja Jimmy Carteri „ebaõnnes-tunud“ presidendiametiaega USAs tulid

Erakogu

neis kahes riigis peaaegu samaaegselt võimule vastavalt konservatiiv Margaret Thatcher ja vabariiklane Ronald Reagan.

See ideoloogiline taassünd langes kokku neokonservatismi ja uusparempoolsuse vastuseisuga ideoloogiale kui sellisele. Ideoloogiat peeti lõppude lõpuks vasak-poolsuse ilminguks. Inglise filosoofi Michael Oakeshotti (1901–1990) ideo-loogiavastane arutus leidis neokonser-vatiivide seas hea vastuvõtu.⁴ Üldisemalt peetakse Oakeshotti alates „Rationalism in Politics and Other Essays“⁵ avaldami-sest üheks tähtsamaks 20. sajandi konser-vatismi esindajaks. Oma suurteoses paljastab Oakeshott ratsionalistliku polii-tika puudused ja kritiseerib ühiskonna reformimise ideoloogilisi kavasad, mis põhinevad oletatavasti „teaduslikel“ või ratsionalistlikel põhimõtetel.⁶ Sellised abstraktsed kujutlused eiravad inimko-gemuse rikkalikkust ja mitmekesisust. (Neo)konservatistlikust vaatepunktist on ideoloogia hukutav, kuid paradoksaalsel kombel on Oakeshott laialt tuntud 1970. aastate lõpu anglosaksi neokonservatismi ideoloogina.

Uue aastatuhande alguses on avaliku tähelepanu keskpunktis neokonservatism – liikumine, mille juured on ilmselgelt 1960. aastate lõpu Ameerika Ühend-riikides. Lisaks iseloomulikule *laissez faire*'i lähenemisviisile majanduses ja nn õhukesele valitsusele on aga nüüd põhi-

Scanpix

Saksamaa konservatiivse erakonna Kristlik-Demokraatliku Liidu (CDU) endine liidukantsler Helmuth Kohl (vasakul) praeguse kantsleri Angela Merkeliga Saksamaa ühendamise 20. aastapäevale pühendatud üritusel.

küsimuste hulgas ka julgeolek ja välispoliitika. Neis valdkondades ei domineeri enam reaalpoliitika ja pragmatism, vaid pigem neokonservatiivsed ideed ja põhimõtted (idealism, kui soovite), mis on muutunud eriti ilmseks alates 2001. aasta 11. septembri sündmustest. Näiteks Iraagi sõda õigustati peamiselt ideoloogilisest seisukohast. Kui mitte muud, siis on see suunamuutus kindlasti sundinud kriitikuid arutlema, millised põhimõtted peaksid olema julgeoleku ja välispoliitika aluseks.⁷

2.2 „Ideoloogia lõpp”

Üsna samamoodi, nagu neokonservatism ei ole päris uus, on 1990. aastate alguse „endism” teataval määral tagasipöördumine 1950. aastate juurde, mil väljend „ideoloogia lõpp” esmalt kasutusele võeti. „Ideoloogia lõpp” on Harvardis tegutseva sotsioloogi ja politoloogi Daniel Belli (s 1919)⁸ 1960. aastal avaldatud raamatu pealkiri. Ehkki Belli raamat käsitleb konkreetselt 1950. aastate Ameerika Ühendriike, tõlgendati

tema teesi ülemaailmselt. Belli arvates iseloomustab Teise maailmasõja järgset poliitikat üldine konsensus peamiste erakondade vahel ja ideoloogiliste erimeelsuste või arutelu puudumine. 20. sajandi suured „õnnetused” on viinud poliitiliste ideoloogiate ammendumiseni.⁹ Belli arvates viitavad sellele nii kapitalismi humaniseerumine, süsteemivastase opositsiooni puudumine kui ka heaoluriigi võidukäik. Teatavas mõttes väljendab ta seda, mida tunnevad suured Ameerika ühiskonna kihid, sealhulgas haritlased. Siiski on Belli teesi üsna palju kritiseeritud, eriti vasakpoolsest vaatenurgast. Teda on süüdistatud *status quo* seaduspärastamises, külma sõja propaganda levitamises ja Lääne kapitalismi puuduste eiramises, eelkõige seoses kolmanda maailmaga. Belli peetakse üldiselt parempoolseks, neokonservatiiviks. Kui ta seda eitab, usub ta, et ideoloogia on iseloomulik vasakpoolsusele ja (seetõttu) tuleb sellele vastu seista.¹⁰ Ajalugu, sealhulgas „endismi” taassünd, on näidanud, et Bell eksis. Vastupidisteks näideteks on

üliõpilaste protestid 1960. aastatel ning uute ideoloogiate – feminismi, kolmanda maailma natsionalismi ja keskkondluse teke. Belli Ameerika ühiskonna terav analüüs postuleerib siiski nn postindustrialise ühiskonna teket, mille ideoloogiks teda üksmeelselt peetakse.

Alates 1980. aastate lõpust ja eriti 1990. aastatel hakati uuesti arutlema „ideoloogia lõpu” üle: postmodernismi nimel väideti, et kõikide suurte, eriti poliitiliste ideoloogiate areng on lõpule jõudnud. Selles arutelus oli mõjukas Ameerika filosoofi ja politoloogi Francis Fukuyama (s 1952) teos „The End of History and the Last Man” (1992).¹¹ Tegelikult oli tema raamat rahvalikum variant artiklist „The End of History?”, mille Fukuyama avaldas 1989. aastal ajakirjas *The National Interest*.¹² Oma essees käsitleb Fukuyama poliitilist ideoloogiat väga utilitaristlikult, pragmaatilisel ja mõnevõrra tautoloogiliselt: tema väitel hävisid fašism ja kommunism seetõttu, et nad „ei toimunud”, majanduslik ja poliitiline liberalism on aga püsinud oma edukuse tõttu.

Scanpix

Ajakirjanikud Berliinis Kristlik-Demokraatliku Liidu reklaami ees 2009. a toimunud viimaste valimiste ajal, mis andsid Angela Merkeli poolt juhitud konservatiividele teise ametiaja.

Fukuyama leiab, et 1980. aastate lõpu poliitilised pöörded illustreerivad tema teesi. Kolm aastat hiljem, pärast Berliini müüri kokkuvarisemist ja Nõukogude Liidu lagunemist veendus Fukuyama oma õigsuses veelgi. Seetõttu eemaldas ta algses pealkirjas olnud küsimärgi. Fukuyama tõlgendab külma sõja lõppu „maailma üldajaloo” valguses, mille „lõppu” ei peeta hinguseleminekuks, vaid pigem lõpuleviimiseks. Fukuyama lineaarses, hegellikus analüüsis viiakse ajalugu lõpule liberaalse demokraatia ja vabaturu kujul. Sellel „ajaloojärgsel” ajastul on kõik põhilised vastuseisud lahendatud. Jäävad vaid küsimused, mis on ajaliselt ja ruumiliselt piiratud ning seetõttu lahendatavad. Fukuyama jätkas oma teeside kaitsmist kuni 11. septembri 2001. aasta terroriaktideni.¹³

Raamatu edule vaatamata kritiseeriti „Ajaloo lõppu” üsna palju. Nagu 1950. aastate lõpus, rünnati seda eelkõige Lääne ja Ameerika (liigse) pooldamise pärast. Vasakpoolse kriitika kohaselt tekitab liberaalse majanduse ja liberaalse demokraatia kombinatsioon majanduslikku ebavõrdsust ning põlistab seetõttu teatavad kultuurilised ja ühiskondlikud erinevused, samuti sellega seonduva vabaduse puudumise ja/või ebavõrdsuse. Parempoolne kriitika on suunatud tunnustamise mõistele, millel on Fukuyama raamatus keskne koht. Erinevalt Bellist ei eksponeeri Fukuyama ideoloogiat. Ta ei maini selgesõnaliselt „ideoloogia lõp-

pu”, ehkki „ajaloo lõpu” on paratamatult samasugune tähendusvarjund.¹⁴ Raamatus ei mõtiskleta otseselt tänapäeva ideoloogia seisundi üle, kuid siiski on teost iseloomustatud kui „ideoloogilist”. Lõpude lõpuks puudub lääne triumfalis mis nüüdseks kadunud kommunismi üle omaenda demokraatliku ja majandusliku liberalismi kriitiline analüüs.¹⁵ Kriitikute arvates võib „ideoloogia lõppu” seetõttu pidada ideoloogiaks. See järeldus on tihedalt seotud teise kriitikapunktiga: nagu 1950. aastatel, ei ole ajaloo „lõpu” ennustus täide läinud. „Endismi” arutus ise kaasneb aja ja kohaga, kus see tekib, ning väljendab neid.¹⁶ Suurte narratiivide lõpp ei ole *kõigi* lugude lõpp, vaid üksnes teatava ideoloogia või ajaloo domineerimise lõpp. Ajaloo – mis on näinud demokraatliku ja majandusliku liberalismi allutamist kiirele muutustele ja ebatahtlikult ägedatele rünnetele, sealhulgas globaliseerumisvastase liikumise poolt – tegelik kulg on osutunud Fukuyama teooria usutavusele surmavaks. „Ajaloo lõpp” sobis täiuslikult kokku 1990. aastate alguse ajavaimuga, nii et seda ümbritsenud haip oli ühtviisi nii intensiivne kui ka lühiajaline.

¹ Vt järeldust ja nt Hanns Seideli arvamust väljaandes *Weltanschauung und Politik*, millele on viidatud väljaandes H. Möller, „Hanns Seidels christliches Menschenbild”, H. Zehetmair (Hrsg.), *Politik aus christlicher Verantwortung*, 2007, lk 91: „Wir leben in einer directionslosen Zeit, Es würde zur weiteren Auflösung wohl-

tätiger Bindungen beitragen, wenn die Parteien das einigende Band weltanschaulicher Prinzipien zerreißen und die Menschen auch in dem so umfassenden Wirkungsbereich der praktischen Politik noch mehr einem platten Materialismus preisgeben würden. Eine weltanschauliche Richtschnur ist im Interesse der Parteien selbst wie auch im Interesse der Allgemeinheit wertvoller als die rein technische, von weltanschaulichen Vorstellungen losgelöste Beherrschung der Macht, die sehr wohl 'Staatskunst' sein kann, die aber ihre Ratschläge in Staatsangelegenheiten allen gibt (...).” (Eesti keeles: „Me elame ilma kindlate suundumusteta ajal. Kui parteid rebivad puruks neid ühendava maailmavaatelistel põhimõtete sideme ja jätavad inimesed ka praktilise poliitika niivõrd ulatuslikus valdkonnas veelgi enam labase materialismi küüsi, tooks see kaasa heategevuslike kohustuste kadumise. Maailmavaateline juhtnõu on nii parteide kui ka üldsuse huvides väärtuslikum kui puhttehniline, ilmavaatelistest kujutlustest vabastatud võimu valdamine, mis võib küll väga hästi olla nn „riigikunst”, ent annab riigiasjus nõu kõigile.”)

² Tõsiasi, et kümnendi lõpus toimus tõepoolest (äkiline) taaselustumine, ilmneb 1970. aastate keskpaiga pessimistlikest prognoosidest konservatismi tuleviku kohta. Vt nt N. O’Sullivan, *Conservatism*, 1976, lk 119–153.

³ Ch. Funderburk ja R. G. Thobaben, *Political Ideologies. Left, Center, Right*, 1994, lk 144 jj.

⁴ A. Heywood, *Key Concepts in Politics*, 2000, lk 23.

⁵ M. Oakeshott, *Rationalism in Politics and Other Essays*, 1977, 333 lk.

⁶ *Ibid.*, lk 58: „Poliitika ei ole igavesti võitmatu ühiskonna loomise teadus,

vaid oskus teada, kuhu juba olemasoleva traditsioonilist laadi ühiskonna uurimisel järgmisena suunduda.”

⁷ P. Schumaker, *From Ideologies to Public Philosophies. An Introduction to Political Theory*, 2008, lk 88.

⁸ D. Bell, *The End of Ideology. On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*. 1988, 501 lk.

⁹ Ibid., lk 16: „Viimasel kümnendil oleme olnud tunnistajaks 19. sajandi ideoloogiate, eriti marksismi amendumisele selliste intellektuaalsete süsteemidena, mis võiksid oma maailmavaatelt tõele pretendeerida.”

¹⁰ Ibid., lk 405: „Intellektuaalselt arutledes sulgeb ideoloogia lõpp raamatu, mis räägib lihtsate vasakpoolsete ühiskondlike muutuste valemite ajastust.”

¹¹ F. Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, 1992, 418 lk. Eesti keeles „Ajaloos lõpp ja viimane inimene”, Tallinn: Tänapäev, 2002.

¹² F. Fukuyama, „The End of History?”, *The National Interest*, 16(5), 1989, lk 3–18. Eesti keeles „Ajaloos lõpp?”, *Looming* 1990, nr 3, lk 375.

¹³ F. Fukuyama, „Has History Started Again?”, *Policy*, 2(18), lk 3.

¹⁴ S. Sim, Derrida and the End of History, 1999, lk 13: „(...) kui lõpeb ideoloogia, lõpeb ka ajalugu (...)”

¹⁵ A. Vincent, *Modern Political Ideologies*, 1991, lk 13: „Ideoloogia lõpp” oli teatavale pragmaatilise liberalismi vormile pühendatud ideoloogiline seisukoht. „Ideoloogia lõpu” vaatenurka iseloomustab liberalismi kui ideoloogia analüüsimise ilmselge ebaõnnestumine.”

¹⁶ Vt näiteks Derrida nüüdseks kuulsat teravmeelset väidet: J. Derrida, *Spectres de Marx. L'état de la dette, le travail du deuil et la Nouvelle Internationale*, 1993, lk 38: „Comment peut-on être en retard sur la fin de l'histoire? Question d'actualité” (Eesti keeles: „Kas ajaloo lõpule saab hiljaks jääda? See on aktuaalne küsimus.”)

Väljavõte raamatust, CES 2008 ■

Mõningaid täheldusi Iraani kultuuriloost ja ideoloogiast

Vladimir Sazonov
orientalist

Nüüd, kui Iraani küsimus on nii aktuaalne ja käib üpris terav poleemika selle üle, mis tulevikus Iraanist saab, mis teed see riik läheb ja kuidas temaga suhteid arendada, tuleks minu meelest eelkõige püüda aru saada Iraani kultuurilisest, usulisest ja ideoloogilisest omapärasest.

Iraan on läbi ajaloo olnud Lähis-Ida üks mõjuvõimsamaid riike. Tema kultuur, poliitika ja ideoloogia on alati avaldanud suurt mõju ning teatud ajalooajaperioodidel on need domineerinud peale Idamaade ka laiemalt, näiteks Ahhemeniidide impeeriumi ajal (6.–4. saj eKr). Samas on iraani ühiskond läbi ajaloo olnud üpris konservatiivne, kuid iga konservatiivne ühiskond läbib kord muutused. Võimalik, et Iraan seisabki nüüd muutuste ees. Kuid millised võivad olla need muutused, mida need endaga kaasa toovad ja kas need muutused leiavadki aset praegu? Nendele küsimustele vastata ei riskiks. Spekulatsioonide ja oletuste tegemine on pigem kohvipaksu pealt ennustajate valdkond, see pole Lähis-Ida uurija eesmärk.

Iraanlastel, nagu ka teistel suurrahvastel, pole näiteks sugugi kadunud „suurriiklik

mõtlemine”. Tundub, et nad tunnetavad ennast siiani suurriigina nagu Safaviidide või Sassaniidide ajal. Iraanlaste puhul on huvitav see, et kuigi olles enamikus usklikud šii muslimid, on nende üheks rahvusidentiteedi kujundajaks pärsia rahvuseepos Šāh-nāme ehk „Kuningate raamat”, mis sugugi ei käsitle islamit ega islamiaegset epohhi, vaid hoopis islami-eelset aega ja zoroastrismi.

Selle eepose autoriks on Abū'l-Qāsem Ferdausi (Firdausi), kes elas 940–1020. Huvitav on see, et Ferdausi, keda peetakse Iraani üheks suuremaks kirjanikuks ja rahvuspeedikiks, elas juba islamiseeritud Iraanis, aga kirjutas just islami-eelsest ajast, näidates Iraani muistset ajalugu legendaarse ja hiilgava pärandina. See on avaldanud suurt mõju iraanlaste mõtteviisile, eriti haritlastele. Ferdausi oli oma aja üks suuremaid haritlasi, kes paistis silma mitte ainult oma kõrgkirjandusliku keele ja stiiliga, aga ka suure huviga Iraani ajaloo vastu, millele ta pühendas terve oma elu. Olles nii poeet kui ka ajaloolane, lõi Ferdausi suurepärase teose.

Šāh-nāme on kindlasti üks peamisi iraanlaste rahvusidentiteedi kujundajaid, kuid muidugi mitte ainus. Mõnes mõttes on tema mõju võrreldav „Kalevipoja” mõjuga eestlaste rahvuslikule ärkamisele ja

Erakogu

rahvusidentiteedi kujunemisele, kuid Šāh-nāme mõju tundub kohati olevat isegi suurem. Kahtemata on see selline teos, mis ühendab kõiki iraanlasi. See kajastab muistse Iraani religioosset, kultuurilist, ajaloolist, folkloorset ja ideoloogilist pärandit. Lisaks tohutule mõjule iraanlasi rahvale ja ühiskonnale on see eepos aidanud kaasa ka teiste Kesk-Aasia ja Lähis-Ida rahvaste maailmapildi kujunemisele. Šāh-nāme kaudsed ja otsesed mõjud on näha ka tänapäeva Iraani ühiskonnas, ideoloogias ja kultuuris. Võib öelda, et iraanlaste mõttemaailma pole tugevasti

Scampix

Zoroastristist iraani tüdruk tamburiiniga zoroastristide südatalvisel tulefestivalil (Jashn-e Sadeh). Pidustustel tähistatakse tule leiutamist ning valguse võitu külma ja pimeduse üle. Zoroastrism oli muistse Pärsia valitsev usund kuni see 7. sajandil islami ees taandus. Praegu on Iraanis zoroastriiste umbes 60 000.

mõjutanud ainult islam, vaid ka Avesta ja zoroastrism.

Avesta on kõige püham raamat zoroastriistide jaoks. Sõna enda tähendus pole teada. Avesta koosneb mitmest osast, mis pärinevad eri ajastutest ja erinevad märgatavalt ka vormi ja sisu poolest. Oletatavasti juba 6.–4. sajandil eKr oli olemas esimene terviktekst Zoroastri õpetusest. See pandi kirja pärgamendile – töödeldud härjanahkadele. Raamat asus Iraanis muistises Persepolise linnas Pärsia kuninga lossis. Ent umbes 330. aastal eKr vallutas ja põletas Persepolise linna Aleksander Suur. Selles tulekahjus hävis ka Avesta esimene versioon. Alles

mõni sajand hiljem tehti katse taastada esialgne Avesta. Uus Avesta tekst pandi kirja aramea tähestikus. Rääkides Avestast ei tohi unustada, et kultuslik avesta keel on säilinud kirjalikest iraani keeltest üks muistsemad. Avesta keelt kasutavad tänapäeval kultusliku keelena Iraani ja India zoroastriistid. Avesta keeles kasutusel olevad sõnad mõjutasid väga tugevasti ka pärsia keelt jt iraani keeli. Tänapäeva pärsia keeles on palju sõnu, mis on avesta päritolu, näiteks sõna behešt „paradiis” jt.

Iraanlaste loodud monoteistlik religioon, mida me tunneme zoroastrismi nime all, on maailma vanim monoteist-

lik usund. See tekkis tuhandeid aastaid tagasi Iraani aladel. Zoroastrism on üks omapärasemaid nähtusi maailma- ja ka religiooniajaloos ning ilmselt on tegemist usundiga, mis on kõige rohkem inimkonda mõjutanud. Oletatakse, et mitmed tähtsad mõisted nagu inimkonna lunastaja, ülestõusmine või apokalüpsis tulid kristlusesse ilmselt zoroastriistidest. Zoroastrism mõjutas teatud määral isegi antiikfilosoofia arengut. Zoroastrismi rajajaks peetakse prohvet Zoroastrit. Eri allikate kohaselt dateeritakse Zoroastri eluaastad lausa II aastatuhandesse eKr, kõige hiljem 6. sajandisse eKr. Zoroastrismi õpetuse kohaselt on Ahuramazda (e.k hea mõte) peajumal ning maailma ja inimkonna looja. Tema vastas seisab kurjust kehastav jõud Ahriman (e.k kuri vaim). Need kaks oma loomult erinevat jõudu võitlevad omavahel ehk teisisõnu „headus” ja „kurjus” võitlevad teineteisega. Selline on dualistlik pilt maailmast.

Isegi tänapäeva modernse Iraani Islami Vabariigi ametlikus ideoloogias võib leida elemente, mis pole seotud ainult islamiga ja islamiseerimisega, aga mis kajastavad võib-olla küll kaudselt muistse Pärsia ideoloogilisi, geopoliitilisi suunitlusi ja põhimõtteid. Seega võib öelda, et Iraan ei olegi läbi ajaloo kuigi palju muutunud – nagu ligi 2000 aastat tagasi, mil Rooma impeerium ja Iraan sõdisid omavahel, võideldes hegemoonia pärast Lähis-Idas, on ka lähiajalooos Iraan võidelnud oma vastastega mõningal määral samadel eesmärkidel.

Ka tänapäeval taotleb Iraan endale „esimese viiuli” rolli Lähis-Ida regioonis. Iraani-Iraagi sõja (1980–1988) põhjuste seas oli lisaks Iraani ja Iraagi pikaajalisele poliitilisele ja regionaalsele vastuolule, šiiitide ja sunniitide usulisele konfliktile, piiritülile ja majanduslikele argumentidele kindlasti ka see, et nii Saddam Hussein, kes valitses tollal Iraaki, kui ka Iraani juhtkond soovisid saada valitsevat positsiooni Lähis-Idas. Mõnikord vaadeldakse Iraagi-Iraani sõda ühe viimase suure pärslaste ja araablaste konfliktina või siis usukonfliktina šiiitide ja sunniitide vahel.

Iraan üritas saada oma kontrolli alla tervet Pärsia lahte ning Iraak, kellel oli vaid umbes 40 km mereranda, oleks sel juhul eriti nukras olukorras, kuna ta kaotaks ligipääsu merele ja ei saaks tankeritega naftat transportida. Araablaste ja iraan-

Scanpix

Iraani salakaubavedaja 2012. aasta jaanuaris Hormuzi väinas trotsimas Iraanile kehtestatud majandussanktsioone. Väinal, mis lahutab Iraani Omaanist, kust illegaalselt kaupa hankimas käiakse, on laiust vaid 60 km.

laste konfliktide ajaloolisi juuri otsitakse sageli isegi Sassaniidide ajastu (224.–651. aastad pKr) lõpust või 7. sajandist, mil islam muutus Lähis-Idas valdavaks ja Sassaniidide impeerium kaotas araablaste poolt vallutatuna oma positsioonid. Näiteks loetakse tähtsündmuseks 636. aastal (teiste andmete järgi hoopis 637. või 638. aastal) toimunud Kadesia (e Kadisiya või al-Qādisiyyah) lahingut, kus islamiusku araablased purustasid otsustavalt pärslaste armee. Iraan vallutati 651. aastal araablaste poolt ning algas Iraani alade islamiseerimine. Nii häviski Sassaniidide impeerium.

Selleks et paremini aru saada tänapäeva Iraani kultuurist, poliitikast ja võimuideoloogiast, ei piisa ainult sellest, kui uurida selle riigi lähiajaloolist tausta, Iraani julgeoleku-, religiooni- ja geopolitikat või islamit ja šii muslimite ajalugu. On tarvis vaadata Iraani aja-, kultuuri- ja usundilugu tervikuna, uurides ka arhailisi perioode ning ideoloogia kujunemist läbi ajaloo. 2500 aastat tagasi tekkinud Pärsia riik oma aparadi, ideoloogia ja propagandaga on praeguse

Iraani riikluse alus. Mõistagi on islam ja tänapäeva globaliseerunud maailm seda kõike oluliselt muutnud, kuid arhailise, omapärase ja konservatiivse kultuuri põhiolemus on ikka alles.

Lühiülevaade iraani riikliku ideoloogia arengust

Muistsed iraani hõimud kuulusid indoeurooplaste hulka nagu ka muistsed kreeklased, roomlased, keldid, slaavlased või germaanlased jne. Seega on iraani keeltes, folklooris, mütoloogias ja usundis palju ühist nii India rahvaste kui ka eurooplastega. Muistsed iraanlased, kelle algkodu võis asuda Kesk-Aasias, olid Iraani aladel olemas juba I aastatuhande alguses eKr. Nende Iraani jõudmise aeg pole täpselt teada, kuid see võis aset leida kusagil II ja I aastatuhande vahetusel eKr.

Esimene teadaolev iraanlaste rajatud riik Iraani aladel oli Meedia kuningriik (u 9/8.–6. saj eKr). Iraani päritolu meedialased vallutasid Lääne-Iraani ning ka pärslased sattusid nende võimu alla. Samas

Meedia riik polnud esimene riiklik moodustis Iraani aladel – juba IV–I aastatuhandel eKr eksisteeris Loode-Iraani aladel hiilgav Elami tsivilisatsioon. Seega oli Iraani aladel riikluse arengute traditsioon juba vähemalt 2000 aastat pikk. Muistsetel aegadel oli Elami ala väga viljakas piirkond. Elami tsivilisatsioon sai tugevaid mõjutusi Mesopotaamia aladel asuvatelt muistsetelt tsivilisatsioonidelt – Sumerist, Assüüriast ja Babülooniast. Elam mõjutas omakorda tugevasti ka iraani riikliku ideoloogia kujunemist.

I aastatuhandel eKr tekkis Mesopotaamias tugev ja võimas Uus-Assüüria impeerium, mis sai oma kontrolli alla praktiliselt terve Lähis-Ida. 6. eelkristliku sajandi teisel poolel sai Lähis-Idast aga kerge saak pärslastele. Selleks ajaks olid pärslased juba õppinud assüürlastelt, babüloonlastelt, meedialastelt, elamlastelt ja teistel rahvastel, kuidas riiki valitseda.

Nii kerkis esile esimene pärslaste poolt loodud suurriik, mida valitsesid kuningad Ahhemeniidide suguvõsast (558.–

Scanpix

Mereturistid Omaani ranniku lähedal. Iraan on ähvardanud protestiks rahvusvaheliste sanktsioonide vastu Hormuzi väin seda läbivatele kauba- ja naftavedudele täielikult sulgeda. Läbi Hormuzi väina kulgeb 20 protsenti maailma naftavedudest. USA on hoiatanud, et väina sulgemisega ületab Iraan kriitilise piiri ja võib esile kutsuda sõjalised aktsioonid.

330. eKr). Ahhemeniidid said alguse müütilisest tegelasest Ahemenist, kes oli legendi järgi pärsia hõimude muistne liider. Üks Ahhemeniididest, Kyros II Suur (558.–530. eKr) vallutas terve Lähis-Ida. Kyros lõi võimsa impeeriumi, mis valitses tollaegset maailma järgmised 220–230 aastat ja sai eeskujuks paljudele hilisematele impeeriumidele – Aleksander Suure impeeriumile, Partia impeeriumile, Rooma impeeriumile, Sassaniidide impeeriumile, Safaviidide suuriigile, Pahlavī dünastiale, mis valitses Iraanis 1925–1979, ja isegi tänapäeva Iraanile.

Ahhemeniidiide dünastia kõige tuntuim esindaja oli Darius I (522–486). Ta oli suur vallutaja, reformaator, aga ka pärsia ametliku propagandaaparaadi üks suuremaid eestvedajaid. Propagandistlikke võtteid ja suurvõimude ideoloogia elemente õppisid pärslased Assüüria ja Babüloonia impeeriumidelt, aga ka Elamilt. Iraanlaste arhailine „imperialistlik mõtteviis“ kujunes tegelikult mitme faktori koosmõjul – alates sellest, et iraanlased olid pikka aega vasallid

mitmest suurriigist, millest kõige mõjuvõimsam oli Uus-Assüria impeerium (9.–7. saj eKr), mille eesotsas oli piiramatu võimuga, despootlik kuningasväejuht, kes ühtlasi pretendeeris nii universumi valitseja ja kangelase, jumalate asehalduri staatusele maa peal.

Olles usurpaator, katsus Darius I oma võimu tugevdada. Esiteks sõjaliselt, surudes edukalt maha kõik mässulised. Teiseks kõrvaldades edukalt kõik võimalikud konkurendid. Kolmandaks olles küll Ahhemeniid, aga siiski ebaseaduslik usurpaator, abiellus ta Ahhemeniidi impeeriumi rajaja Kyros II tütre Atosaga. Lisaks lasi ta koostada hiigelsuure bareljeefi koos raidkirjaga kolmes keeles (akkadi, vana pärsia ja elami keeles) kohas, mis on nüüd tuntud kui Behistun. Seal nimetab Darius I ennast „suurkuningaks“ ja ka „(kõikide) kuningate kuningaks“, kopeerides muistsete Assüüria ja Babüloonia valitsejate tiitleid. See on üks kõige esimesi ja üks tähtsamaid tekste Iraani riikliku ideoloogia kujunemise seisukohast. Ahhemeniidiide kuningluse-

le on apelleerinud hiljem nii mitmedki Iraani valitsejad. Ahhemeniidiide impeeriumi hiilgusest ja uhkusest on unistanud näiteks Sassaniidid, kes valitsesid Iraanis 224.–651. aastal pKr ja katsusid taastada Iraani impeeriumi Ahhemeniidiide piirides, Indiast Egiptuseni. Pärsia kuningad Sassaniidide suguvõsast toonitasid, et on Ahhemeniidiide järeltulijad, mis oli muidugi vale selles mõttes, et nad polnud nende järeltulijad, kuid Sassaniidiide suguvõsa sai tõepoolest alguse sealt samast Persepolise linna kandist, mis oli kunagi Ahhemeniidiide pealinn. Sassaniidiide kuningad alates Sassaniidiide impeeriumi rajajast Ardašir I (224–241) nimetasid ennast järgmiselt: šāhān šāh Ērān ud-Anērān – „Kõikide Iraani ja mitte-Iraani kuningate kuningas“. Hiljem käitusid analoogselt Safaviidid, kes valitsesid Iraani 16.–18. sajandil ja üritasid võimast suurriiki taastada. Iraani riikluse ja võimsuse taastamist uuel ajal seostakse just Safaviidiide dünastiaga. Safaviidiide impeeriumi rajajaks oli šāh Ismail I (1501–1524). See auhane valitseja lõi võimsa Safaviidiide suurriigi, kus

valitsevaks usuks oli šiism. Ismailil oli ka tõsine vastane – Ottomani impeerium, mille võimsus ja prestiiž tõusis eriti tänu Konstantinoopoli vallutamisele 1453. aastal, Bütsantsi impeeriumi jäänuste hävitamisele ning Balkani vallutamisele. Probleem oli ka selles, et Ismail I ei kuulutanud ennast ainult ilmalikuks valitsejaks, aga ka šiitide vaimulikuks liidriks, toonitades, et ta on neljanda kaliifi Ali otsene järeltulija. Ta kiusas taga sunniite ja see ei meeldinud Türgi sultanile, kes omakorda pidas ennast sunniitide kaitsjaks. Iraani ja Türgi vahel puhkes seetõttu mitu sõda, milles 16. sajajandi jooksul oli edukam Türgi. Safaviidide riigi võimsuse ja prestiiži taastas alles šahh Abbas I (1587–1629). Ta oli väga silmapaistev ning andekas riigi- ja väejuht. Abbas I ajal saavutas Safaviidide riik oma võimsuse tipu ning edu Ottomani impeeriumi üle. Ta soovis kindlasti taastada Iraani Sassaniidide impeeriumi piirides. Sassaniididega ja Ahhemeniididega otsisid ühist ka viimased Iraani šahhid Pahlavī dünastiast (1925–1979).

Tiitel „kuningate kuningas” nagu mõned teisedki muistsed Iraani riikliku ideoloogia elemendid ja sümbolid osutusid üllatavalt elujõulisteks – ka viimased Iraani šahhid Pahlavī dünastiast kasutasid seda tiitlit – šahinšah (või šahanšah) – kuni 1979. aastani, mil Iraanis leidis aset Islami revolutsioon ja monarhia kukutati. Tundub, et iraanlaste poolt loodud Ahhemeniidide ja Sassaniidide impeeriumide hiilgus ja võimsus on jäänud pärslaste ajaloolisse mällu väga kauaks. See paisatab painavat mingil määral ka tänapäeva Iraani juhtkonda, kuigi tegemist on hoopis teistmoodi valitsemisüsteemiga. Iraani monarhistid peavad viimase šahhi Mohammad Rezā Šāh Pahlavī (1941–1979) vanemat poega tema seaduslikuks järeltulijaks.

Iraan pärast islamiseerimist

Tänapäeva Iraanis on valitsev usk islam. Islam tuli Iraani aladele 7. sajandi keskpaigas, mil araablased purustasid ja hävitasid Sassaniidide impeeriumi ning Iraan sattus nende võimu alla. Hiljem Iraani alad iseseisvusid, aga zoroastrismi enam riikliku usundina ei taastatud ning valitsevaks jäi islam. Tänapäeva iraanlased on enamasti šiiidid. Šiiidid on moslemid, keda peetakse neljanda kaliifi Ali ibn Abu Talibi järeltulijaks. Nemat arvavad, et võim moslemite seas peab alati mine-

ma üle ainult prohvet Muhamedi järeltulijatele ehk Ali ja Muhamedi tütre Fatima järglaste kaudu. See viiski islami lõhenemiseni ning nii tekkisid sunniidid ja šiiidid. Šiiidid ei tunnista esimest kolme araabia kaliifi, pidades neid isehakanuteks. Kuid lisaks Koraanile ja Sunnale on neil olemas ka enda püharaamat Ahbar, mis muu hulgas kirjeldab ka kaliif Ali tegevust ja sisaldab tema ütlusi.

Šiism ja šiitlik elufilosoofia ning islami religioon laiemalt on avaldanud mõju kõikidele Iraani elusfääridele ja valdkondadele – alates kirjandusest, kunstist, muusikast kuni riikliku ideoloogiani ja poliitikani välja, eriti arvestades, et Iraan on tänapäeval sisuliselt teokraatlik riik.

Kõrgem võim riigis kuulub alates 1979. aastast mitte presidendile, vaid vaimulikule, usuliidriks ehk ajatollale. 1979. aastal toimunud islamirevolutsiooni järel kukutati monarhia ja kuulutati välja Iraani Islami Vabariik. Revolutsiooni juht oli Iraani šiitide usuliider Ruhollah Homeini (valitses 1979–1989), kellel olid üpris radikaalsed vaated ning kes 1979. aasta alguses naasis pärast pikaaegset pagendust Teherani linna, et rajada Iraanis islamivabariik. See vabariik pole aga sugugi demokraatlikum riik kui šahhi-aegne monarhia. Riik, mis oli avatud lääneriikide mõjudele ja ideedele, on nüüd suletud ja võtnud kursi islamiseerumisele ning šiitliku islami levitamisele teistes riikidesse.

Iraani aladel on ligi 4500 aastat valitsenud despotsim või tugev absoluutne kuningavõim. Praegu enam kuningat ehk šahhi pole. Absolutistlik monarhia on kadunud, aga kahjuks pole 33 aastaga tekkinud ka demokraatiat. Loota sellele, et Iraan, kus on võimul mittedemokraatlik režiim, läheb kiiresti üle läänelikule demokraatia mudelile, on üpris naiivne. Ent vaadates seda, mis toimub Iraanis viimasel paari aastal, on mõningaid põhjusi siiski oletada, et Iraan võib varsti seista suurte muutustete ees. Kuid vaatame, mida toob tulevik.

Kirjandus

www.avesta.org (viimane külastus 31.01.2012)

P. Briant. *From Cyrus to Alexander. A History of the Persian Empire*. Winona Lake (Indiana): Eisenbrauns, 2002.

M. Hallik, O.-M. Klaassen. *Taaveti tähest Talibani langemiseni. Konfliktid ja arengud*

Lähis- ja Kesk-Idas pärast Teist maailmasõda, Argo, Tallinn, 2004.

E. Karsh, *Iraani-Iraagi sõda 1980-1988*. Inglise keelest tõlkinud Margus Elings, Koolibri, Tallinn, 2010.

V. Sazonov, „Behistuni raidkiri – muistsete pärslaste kõige suurem raidkiri”. *Horisont* 3, 2011, lk 48–53.

V. Sazonov, „Tänapäeva iraanlased ja muistne kultuuripärand”. *Postimees: Kultuur*, 24.10.2011, lk 7.

M. Stausberg, *Die Religion Zarathushtras: Geschichte, Gegenwart, Rituale*. Band 1-3, Stuttgart: Kohlhammer, 2002, 2004.

J. Wiesehöfer. *Das Antike Persien*. Düsseldorf: Albatros Verlag, 2005.

D. Waines, *Sissejuhatus islamisse*. Tõlk. Ü. Peterson, H. Einasto, AS BIT, 2003

A. Н. Ардашникова, М.Л. Рейснер, *История литературы Ирана в Средние века (IX-XVII)*. Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова, Институт стран Азии и Африки, Москва, ИД «Ключ-С», 2010.

А. Алиев, *Иран vs Ирак, История и современность*. Издательство Московского Университета, Москва, 2002.

С.Б. Дашков, *Цари царей Сасаниды, Иран III-VII вв., в легендах, исторических хрониках и современных исследованиях*. Москва, 2008. ■

Jordaania „araabia suvi”

Toomas Pallo

Kui 2010. aastal taotlen Euroopa Liidu naabruspoliitika projekti raames konsultandikohta Jordaania, on Tallinnas jõulud ja paks lumi maas. Kui saabub vastus, et mind Ammanis oodatakse, on Eestis ikka veel talv, ent Araabias on alanud kevad. Araabia kevad! Tuneesiast alguse saanud revolutsioonilaine on haaranud suure osa Vahemere lõunaranniku riikidest. Teateid rahvarahutustest saabub ka Araabia poolsaare eri osadest. Alanud demokraatia võidukäik on ju tore, kuid mida see tähendab eurooplasele? On mul miskit karta? Valmistun oma reisisiks täpselt sel ajal, kui Eestis ja Euroopas massiliselt Egiptuse puhkusereise ära jäetakse. Maakaardi uurimine ka eriti ei rahusta. Idas on Jordaania naabriks Iraak – teadagi mis seal toimub. Põhjapiiriks on Süüria, kust samuti hakkab saabuma teateid protestidest. Läände jääb Jordani jõe läänekallas, mis on tänapäevase poliitilise konflikti sünonüüm. 2011 veebruaris asun koduste meeleshärmiks esimesele lähetusele just siis, kui saabub teade esimestest rahutustest Ammanis. Kohale jõudes selgub, et mure on asjatu. Kui gi peale reedest suurt palvust toimuvad vanalinnas mošee juures kuningavastased demonstratsioonid, ei ole nendel laia kandepinda. Kuningas on auru välja lasknud ka valitsusvahetustega ja reformidega.

Kuigi olen araabia maailmas esmakordselt, on Jordaania pealinna ellu sulandumine sujuv. Selles aitavad mind mu hea saksa kolleeg ja projektijuht Ralf, kes on siinkandis töötanud juba 2006. aastast. Teine oluline persoon on meie kohalik auto- ja reisijuht Firas. Firas on sünnilt palestiinlane, kuid elanud Ammanis varasest lapsepõlvest saadik. Vaatamata sellele, et ta on Jordaania kodanik, peab ta ennast siin ikka külaliseks. Firas on meister igal vähegi korraldamist nõudval alal ja tal on sobilik lahendus mis tahes probleemile, mis minusugusel võib tekkida.

Minu ülesanne on 50 projektipäeva jooksul levitada Jordaania teadmist strateegilisest keskkonnamõju hindamisest ja

aidata seda valdkonda edendada. Eelkõige on mul asja Keskkonnaministeeriumiga, mis on kasvavate keskkonnaprobleemide lahendamiseks loodud alles 2000. aastatel. Kuna tegemist on ühe õhema ja alamehitatuma riigistruktuuriga, on reaalsesse keskkonnakaitse korraldusse haaratud ka hulk teisi riigiameteid. Nõnda suhtlengi Riikliku Ressursiametiga, kelle valvata on muu hulgas ka põlevkiviväljade arendus ning sellega seotud õli- ja elektritootmine. Teadlikud jordanlased teavad, et eestlane tuleb riigist, kust on pärit Eesti Energia – firma, kes lubab kivid nende kollases kõrbes kütuseks ja elektri muuta. Veel suhtlen Arenduspiirkondade Komitee ja teiste riigistruktuuridega, et mõista ja arendada sotsiaal- ja keskkonnaküsimuste lülitamist planeerimisprotsessi.

Kuninga alamad

Jordaania rahvaarv on üle 6,5 miljoni, sellest pealinnas Ammanis elab üle 2 miljoni elaniku. Ent pealinna arvatakse 2050. aastaks kasvavat samuti 6 miljoni. Kiire kasvu illustreerimiseks tuleb mainida, et alles 1950. aastal oli Jordaania rahvaarv vaid 1,5 miljonit. Rahvaarvu sellist suurenemist on põhjustanud peamiselt siia saabunud põgenikud. Esimesed põgenikelained koosnesid mitme Iisraeli-Palestiina konflikti järel palestiinlastest. Nende integreerimine Jordaania ühiskonda on olnud pikaajaline vaevaline protsess, mis on mingi lahenduse saanud alles viimastel kümnenditel. Poliitiliste manöövrite kõrval on oma osa palestiinlaste sulandumisel Jordaania ühiskonda mänginud ka praeguse kuninga naitumine palestiinlannaga 1983. aastal. Hinnanguliselt moodustavad palestiinlased lausa poole rahvastikust. Palestiinlaste roll on kasvanud ka riigi juhtimisel, mistõttu radikaalsemad hõimuliidrid on viimasel aastal teinud mürgiseid avaldusi liigse palestiina mõju kohta kuningriigi elukorralduses. Olulist hõõrumist selle teemal siiski ei ole. Hiljutine suurem sisseränne toimus Lahesõja ajal ja Iraagi sõja ajal. Hulk jõukaid iraaklasi leidis sõjategevuse eest põgenesid pelgupaiga just nimelt Jordaania. Ammanis on iraagi restoranid, kus iraa-

Erekoogu

gi pagulased regulaarselt kogunevad. Ammani elanikele meenutab Iraagi sõda kinnisvarahindade märkimisväärne tõus.

Jordaania on konstitutsiooniline monarhia. Hašimiitide genealoogia kohaselt ulatub kuningapere sugu prohvet Muhamedini. Valitsev kuningas on 43. põlve Muhamedi järeltulija. Abdullah II asus troonile 1999. aastal pärast oma isa surma.

Käesoleval aastal 50. juubelit pidav kuningas Abdullah II on suure osa rahva seas palavalt austatud. Ning see ei ole sõnakõlks. Samuti on ta üks tunnustatumaid riigijuhte araabia maailmas. Täna etendab kuningas ja Jordaania riik elavalt vahendaja rolli Palestiina-Iisraeli läbirääkimistel. Kuningapere pilte, klassikaliselt kolmainuses – kuningad Hussein ja Abdullah II ning troonipärija prints Hussein – kohtab igal pool ja kõikvõimalikes kohtades. Kuningast rääkides on kõigil miskit tunnustavat märkida.

Nagu ikka on monarhid oma rahva parimad pojad eri eluvaldkondades. Eestlastele kui rallirahvale teadmiseks, et kuningas Abdullah on Jordaania rallitšempion. Iga-aastane Jordaania ralli, mis 2011. aastal oli ka autoralli MM etapp, toimub kuninga range pilgu all. Langevarjuhüpped keelati tal aga kuningaks saades ära...

Erakogu

Jordaania pealinn Amman on maailma üks vanimaid püsivalt asustatud linnu. Kõrgkultuuri jälgi on arheoloogid leidnud 11. sajandist eKr. Pildil on aga Rooma-aegne amfiteater ajast, mil linn kandis Philadelphia nime.

Jordaanlased on rahumeelne ja suhteliselt tasakaalukas rahvas. Agressiivne kauplemine, mis mõnele idamaale omane, siin praktiliselt puudub. Turul ja poes saate kaupa valida rahus, kui te just ise juhendamist ei soovi. Samas ei ole ka kauba hinnast mahatingimine eriti võimalik. Kauba pakkumine on pigem mõnus aasimine, kui kleepuv pähemäärimine. Nii mõnigi suveniiripoeke kannab humoorikat nime „Why Not Shop” ning turistilt viisakas-resoluutse „No, thank you” saanud kaelakeekaubitseja hõikab naljatades vastu „Say yes!”

Jordaania vääring dinaar on pea võrdne euroga. Ent eurokriis on euro kursi dinaari suhtes samuti kõigutanud. Kui minu esimestel reisidel aasta tagasi sai euro eest veel ligi 1,1 dinaari, siis käesoleva aasta alguses saab juba dinaari eest 1,1 eurot. Hinnatase on võrreldav Eestiga.

Igav liiv ja tühi väli ja ... kilekotid

Loodus ei ole Jordaaniat eriti maapealsete ja -aluste ressurssidega õnnistanud. Taimekasvatus on võimalik ainult riigi

põhjaosas, Jordani jõe orus, ning Punase mere ääres lõunas.

Kuigi võiks arvata, et kus iganes Araabia poolsaarel puur maasse lüüa, purskab nafta välja, siis Jordaania see nii ei ole. Nii nafta, gaas kui ka teised energia-kandjad veetakse sisse. Eelkõige aitavad sugulashõimud või piirkonna teised riigid. Nii on näiteks kütus ja kütmine siin suhteliselt kallis. Kiirelt kasvava energia-nõudluse rahuldamiseks on ellu kutsutud põlevkiviprojekt, mille tarbeks on osa varusid mitme võimaliku kivienergia-tootja vahel jaotatud. Enefit ehk Eesti Energia on põlevkivi tegelikuks kasutuselevõtmiseks kõige kaugemale edenenud. Suhteliselt aktiivne on praegu Jordaania tuumaenergia toetajate leer, mistõttu on ärevil tuumavastased. Tähelepanu all on ka alternatiivenergia, sest selles vallas paistab rohkesti arenguruumi. Näiteks on hinnanguliselt vaid 16% majadel Ammanis päikeseenergiale põhinev soojaveetootmine. Seevastu naabritel Iisraelis, kus sellise süsteemi olemine on kohustuslik, tõuseb päikeseenergia kasutajate protsent juba üle 90.

Väga suur osa Jordaaniast on kaetud viljatu kõrbega. Suvel võib riigi katta nii Araabia poolsaare kõrbealadelt kui ka Sahara liivatormides üleskeerutatud tolm, mille toovad kohale tugevad ühesuunalised tuuled. Aknad ja ukseid on mõistlik siis kinni pidada, muidu katab helekollane ollus mõne tunniga mööbli ja kogu sisustuse.

Suure osa aastast visalt vegetatsiooniga võitleva (loe: muru niitva, võsa langetava) põhjamaalase jaoks tundub Jordaania kõrb nagu Marsi maastik. Kui poleks üht asja: kilekotid. Ilmselt on suur tõenäosus, et geoloogid kauges tulevikus hakkavad meie aega nimetama kilekotiajastuks. Korraldatud jäätmekäitlus on Jordaania alles lapsekingades ja nõrgalt koordineeritud. Esimene jäätmeseadus on alles teel parlamenti. Tegelik jäätmete käitlemine põhineb jäätmekogujatel ja -käitlejatel, kes kopeerivad mõningaid maailmas levinud mudeleid vaid nõrga riigi- või omavalitsusepoolse koordinatsiooniga. Kilekott aga on laialt kasutusel. Poes pakitakse mõnuga pea iga ühik omaette kilekotti. Ja suur hulk pakendeist lõpetab

oma elu kõrbes. Iga kõrbes kasvav okkiline põõsas on püünis ühele, aga pigem hulgale kottidele. Liialdamata võib öelda, et umbes 365 km pikkusel kõrbe- maanteel Punase mere äärest pealinna polnud mitte ühtki kilekotivaba meetrit.

Ka mageveevarude poolest on Jordaania üks maailma vaesemaid riike. Aastane sademete hulk on 111 millimeetrit. See on ligi viis kuni kaheksa korda vähem kui Eestis. Kliimamuutuste tagajärjel prognoositakse sademete hulga edasist vähenemist.

Ammani on ajaloo jooksul varustanud suures osas põhjavesi või vadidest kogutud vesi. Vadid on nüüd enamasti täis ehitatud ja suure kasutuse põhjusena langeb põhjavee tase ligi meeter aastas. Kasvava vajaduse tarbeks on läbi Jordaania rajatud ülipikk, ligi 325 kilomeetri pikkune ja umbes kahemeetrise läbimõõduga veejuhe, mis toob vee riigi kaguosast pealinna. Veejuhe valmis just 2011. aastal, kuid suudab rahuldada ainult veerandi vajadusest. Kavades räägitakse magestatud vee pumpamisest Punase mere äärest. Samas vee nappust Ammani elanike käitumises märgata küll pole. Autode pesu ja poleerimine on lausa nagu rahvussport. Niisamuti pestakse ja niisutatakse hommikuti hoolikalt majade etikuid.

Veevarude vähenemise kurvaks näitlikuks õppevahendiks on Surnumeri. Selle tase alaneb ligi meetri aastas. Prognooside kohaselt on see väljavooluta järv 50 aasta pärast tilgatumaks kuivanud... Vee taseme alanemist näeb turist oma silmaga hotellide rannarajatiste pealt, mis on nüüd mitmeid meetreid merest kõrgemal.

Turism

Suvi on Jordaania turistide saabumise aeg. Laheriikidest tullakse kuuma eest varju otsima. Siis liigub Ammani tänavatel tavapärasest rohkem eriti suuri maastureid. Poodides ja söögikohtades patseerivad saudi perekonnad – ees valges hõlstsis perekonnapea, siis kari käratsemaid lapsi ja sabas üleni mustas pereema. Aastakümneid oli Jordaania nende suverändel peatuspunkt teel läbi Süüria Liibanoni. Süüria problemaatiline olukord vähendas seda transiiditurismi 2011. aastal märgatavalt, kuid selle eest veedetakse nüüd pikemalt aega Jordaania.

Kuulsaim vaade iidsest kaljulinnast Petrast – Al Khazneh ehk varakamber.

Huvitav turismiliik on ka meditsiiniturism. Juba Gaddaffi ajal oli Jordaanialeping liibülastele tervishoiuteenuse osutamiseks ja uue valitsuse ajal on seda pikendatud. 2012. aasta jaanuaris-vebruaris on Ammani hotellid tulvil liibüalasi, keda ennast või kelle lähisugulast Ammani haiglas turgutatakse.

Euroopa turistide jaoks on Jordaaniast kindlasti hõlpsamaid ja arenenuma „taristuga” sihtkohti, ent seda rohkem on riigi külastajal võimalik kogeda turismitööstuse poolt veel lamedamata pilti. Isegi mööda „kohustuslikke” vaatamisväärsusi käies on tunne, et Euroopa pole Jordaaniat veel päriselt avastanud. Niisiis mõned soovitusel:

Surnumeri ja Madaba

Kellel vähegi Jordaaniale asja, peaks ette võtma teekonna Surnumere äärde. Sinna on Ammanist kõigest 40 kilomeetrit, ent mägise maastiku tõttu võtab sõit aega ligi tunni. Kümblus Surnumeres on elamus kogu eluks. Eemalt paistab vesi nagu vesi ikka, kuid katsudes on see nagu õline emulsioon. Tiheda soolase vedeliku peal saab hõljuda nagu kork, mis kõigile lõbusat elevust tekitab. Ujumine on täiesti võimatu, veelgi enam, rinnuni vette minna üritaja peab leppima sellega, et jalad lihtsalt tõusevad ise merepõhjast lahti. Ülisoolase vee suhu-silma sattumine teeb selgeks, mis tunne oli Vanapaga-

Erakogu

Surnumere kokkukuivamise peamine põhjus on järve toitva Jordani jõevee laialdane kasutamine. Kui 1930. aastatel voolas Jordani Surnumerre 1,3 miljardit m³ vett aastas, siis praegu vähem kui 400 miljonit m³. Ainult 2% kogu Jordani jõe veest jõuab Surnumerre. Merepinnalt aurab 1050 miljonit m³ vett aastas, mistõttu veetase langeb igal aastal 1 meetri võrra ja prognooside kohaselt kuivab järv 50 aasta pärast sootuks. Seniks aga pakub kümbalus ülisoolases vees lapselikku rõõmu turistidele lähedalt ja kaugel.

nal, kui Kaval-Ants talle keeva tina silma valas...

Surnumere-turismi on Jordaania riigil plaan edasi arendada. Surnumere arenduspiirkonna arenduskava võitis 2011. aasta rahvusvahelise arhitektuuriauhinna planeeringualade kategoorias. Ent miks seda turismi arendada, kui meri kaob? Aurumisest põhjustatud veekao kompenseerimiseks näevad kavad ette juhtida Surnumerre lisavett kas Punasest merest või läbi Iisraeli Vahemerest. Seni pole siiski ideest kaugemale jõutud, sest veeluhtme plaani elluviimisega seonduvad läbiuurimata keskkonnamõjud.

Teel Ammanist Surnumere äärde võib põigata Madabasse ja käia ära Nebo mäel. Madaba on riigi suurim kristlaste keskus ja selle vaatamisväärsuseks kreeka-rooma kirik 19. sajandist, mis on rajatud oluliselt vanema kiriku asemele. Nebo ise on aga see koht, kus Jehoova näitas Moosesele töötatud maad. Tänapäeval sealsamas seisest ja üle mere Jerusalemma, Jeeriko ja teiste piiblinnade poole vaadates võime vaid ette kujutada, kuidas Surnumere nõgu kuni Jerusalemani oli kaetud haljendavate nõlvadega.

Petra

Üks Jordaania olulisemaid vaatamisväärsusi, mida 2011. aastal külastas umbes

miljon turisti, on aastatuhandete eest Petra liivakivikaljusesse uuristatud linn. See on tunnistatud üheks seitsmest nn moodsast maailmaimest. Kui pikka aega võtsid Petrast kasumi välja välismaised tuurikorraldajad, siis nüüd on Jordaania riik otsustanud ka oma osa tuludes suurendada, tõstes sissepääsutasu kümnekordseks. Meie külastuse ajal oli see 50 dinaari inimese kohta. Petra hiilgeaeg jääb nabatealaste ja Rooma riigi aegadesse, aga tegelikult on see veel praegugi mõne beduiinihõimu elukohaks. Kaljulinna ja selleni viiva kanjoni külastamiseks võiks plaanida terve päeva.

Wadi Rum

Loodushuvilistele on Jordaania pakkuva Aqabast umbes 60 km põhja pool asuv Wadi Rum. Kuumade punaste liivaluudete ja majesteetlike vormidega graniitkaljudega „Kuu org” on Jordaania suurim vadi. Wadi Rum on olnud beduiinide elupaik juba eelajaloolistest aegadest, ent Läänele sai ta laiemalt tuntuks tänu Araabia Lawrence’ile. Täpsemalt tänu 1962. aastal seal vändatud Britisuurfilmile, mille peaosades mängisid Peter O’Toole, Alec Guinness, Anthony Quinn, Omar Sharif jt. Wadi Rumis näidatakse turistidele üht kokkukukkunud kivilasu, mis väidetavalt oli olnud 1917.–1918. aastal T. E. Lawrence’i eluase, kui seal paiknes tema laager Araabia ülestõusu ajal. Asja-

olu, et 2000. aastal filmiti Hollywoodi ulmeka „Red Planet” Marsi-maastikud just nimelt Wadi Rumis, kõneleb iseene- se eest.

Araabia suvi?

Araabia kevad rahvaülestõusude näol jäi Jordaania olemata ja kohapealt vaadates ei ole selle üle põhjust imestada. Rahulolematuid on kõikjal ja alati, sõltumata riigikorrast ja valitsemisviisist. Jordaania kuningad on suutnud säilitada eri ühiskonnarühmade vahel tasakaalu. Immigratsiooni tugeva surve all ei ole kunagi ühtegi rahvast, ühiskonnapoole või usku lastud liialt domineerima, mis oleks ülejäänutes rahulolematust tekitanud. Loodusvarade nappus on sundinud riiki arvestama peamise rikkuse – inimestega. Möödunud aasta novembris Londoni Times’ile antud intervjuus rõhutas kuningas Abdullah II, et araabia kevad on kahtlemata Lähis-Ida ajaloo olulisemaid pöördepunkte. „Kui teised riigid liiguvad praegu araabia kevadest araabia suvesse, siis minu meelest meie juba elame seal... Meie põhitähelepanu on praegu 2012. valimiste ettevalmistamisel.” Ja kunagi varem on Abdullah II öelnud, et Jordaania tahab olla ülejäänud araabia maailmale eeskujuks, „sest väga paljud arvavad, et Lähis-Ida ainus võimalik demokraatia on Muslimi Vennaskond”. Tõepoolest, saab ka teisiti. ■

Rahvaarvu kasv Põhja-Aafrikas ja Türgis

Vootele Hansen

Möödunud aastast on Põhja-Aafrika ja Lähis-Ida riigid sealsete sündmuste tõttu päevauudistes kesksel kohal. Vaimustunult nimetati toimuvat araabia kevadeks, kuid nüüd, pärast esimesi valimisi, räägitakse juba ka araabia sügisest. Kes soovib, võib ju otsida sarnasusi 1848. aasta Euroopa rahvaste kevade ja sellele järgnenud Frankfurdi parlamendi lõputute vaidluste ja Teise keisririigi vahel. Euroopaga on need maad olnud tihedalt seotud aastatuhandeid. Põhja-Aafrikas tegutsesid mitmed kirikuisad, Augustinus ja Origenes, kui esimesi meeldetulevaid nimetada. 1300 aastat tagasi jäid need maad aga teise religiooni, islami mõjusfääri. Suurte maadevastuste ajal jäidi eemale ka uutest kaubateedest, kuni 1870. aastal valmis Suessi kanal. Ülemöödunud sajandil ja pärast Türgi kaotust Esimeses maailmasõjas sattusid need maad sõltuvusse Euroopa suurriikidest; iseseisvus tuli alles pärast Teist maailmasõda. Viimase poole sajandi jooksul on nad olnud oluliseks lähtepiirkonnaks Euroopasse suunduvale rändele.

Türkklased Saksamaal ja Magribi piirkonna inimesed Prantsusmaal on ärgitanud arutelusid immigratsiooni teemal. Äärmuslikumate väidete järgi saavutavad võõrtöölised selle, mida kalifaat ei suutnud saavutada Poitiers' ja osmanid Viini all – roheline islami lipu lehvimine Euroopa pealinnade kohal. Põhja-Aafrika ja Türgi rahvaarvu kasvu vaadates tekkib mulje järjest kasvavast inimreservuaarist, mis ajab üle serva. Ameerika Ühendriikide statistikabüroo andmetel oli rahvaarv aastatel 1960 ja 2011 järgmine:

	1960	2011
Alžeeria	10,9	35,4
Egiptus	26,8	83,7
Maroko	12,4	32,3
Tuneesia	4,1	10,7
Liibüa	1,3	6,7
Türgi	28,2	79,7

Nagu näha, on selle ajaga Alžeerias, Egiptuses, Marokos, Tuneesias ja Türgis rahvaarv kasvanud ümmarguselt kolm korda, Liibüas koguni viis korda. Prantsusmaa rahvaarv oli 1960. aastal 46,6 miljonit ja 2011. aastal 65,4 miljonit ning Saksamaal vastavalt 72,5 ja 81,3 miljonit inimest. Seejuures on Euroopa maades toimunud sisseränne ületanud väljarännet, mitmes Põhja-Aafrika riigis aga vastupidi. Nii on rände tulemusel kasvanud viimastel aastatel Saksamaa ja Prantsusmaa rahvaarv tuhande inimese kohta ühe inimese võrra aastas. Ka Türgis ja Liibüas on kasvav majandus vajanud töölisi ja ameeriklaste andmetel on nendes maades sisserände ülekaal. Türgis kasvas rahvaarv tuhande inimese kohta ühe võrra aastas, Liibüas 1973. aastal koguni 31 inimese võrra, ent nüüdseks on seal sisse- ja väljaränne tasakaalustunud. Väljaränne on suurem Marokos, kus 1980. aastatel vähenes rände tagajärjel rahvaarv tuhande inimese kohta aastas viie inimese võrra, praegu nelja inimese võrra aastas.

Sisserännet soodustab Euroopa madal loomulik iive. Esmakordselt täheldati negatiivset loomulikku iivet pärast rahvaarvu kiiret kasvu Prantsusmaal. Saksa okupatsiooni aegses õpikus kirjutati: „Nagu mainitud, on Prantsusmaa peamiseks probleemiks rahvastikuprobleem. Et oma rahvaarvu suurendada, on Prantsusmaa radikaalselt kõrvaldanud kõik rasipuhutuse nõuded. See aga tekitab pikaajalisele väga terava värvilise elanikkonna hädaohtu. Sõjaväeteenistuskohustuse laiendamine ka värvilistele ja värviliste ohvitseride ametiseseadmine võib tekitada olukorra, kus relvastatud värviline mass võtab Prantsuse kolooniaid võimu enda kätte. /.../ Kolooniad jäävad ka edaspidi ainult Prantsuse valitsuse alla, sest Prantsusmaal puuduvad oma rahvastikukeha energia, jõud ja vajalik inimmaterjal, et kolooniaid valgete asunikudega asustada.”¹ Õpiku autor nendib ka Prantsusmaa osatähtsuse vähenemist. Kui Louis XIV valitsemise ajal moodustas 20 miljonit prantslast 40%

Erakogu

Euroopa rahvastikust, siis Teise maailmasõja ajal oli 42 mln prantslast kõigest 1/13 Euroopa elanikkonnast. Kuuekümnenda aasta vanuste ja eakamate osatähtsus rahvastikus oli kümnendik. Prantsusmaa rahvastikupoliitika kohta, mille järgi anti kolooniast tulnutele kodakondsus, kui nad abiellusid prantslannaga, öeldakse saksaakeelsele vaimule vastavalt: „Prantsusmaa on teadlikult lahkunud rassipuhutuse aluselt.”²

Praegu on Euroopa sisserände piirkond, kuid veel sada aastat tagasi toimus siit väljaränne. Euroopast lähtunud asunikud koloniseerisid Ameerika, Austraalia, Uus-Meremaa ja Lõuna-Aafrika.

Demograafid õpetavad, et rahvastiku areng on kõigil rahvastel sarnane ja toimub omaene seaduste järgi, mida ei saa seletada teiste ühiskonnas aset leidvate protsesside abil.³ Nad lisavad, et kuigi areng on sarnane, ei toimu see eri rahvastel samaaegselt. Tuhanda aasta pärast ei pruugi mõne inim põlve pikkune nihe enam silma paista.

Järelkult peab ka Euroopa lõuna- ja kagunaabrite rahvastikukasvu peatuma. Ameeriklaste andmeid ja prognoose vaadates see nii ongi. Alžeerias kasvas

Scanpix

Egiptuse noored Kairos aasta pärast meeleavaldusi, mis kukutasid president Hosni Mubarak. Araabiakeelne tekst seinal tähendab tõlkes „Vabaduse tänava silmad” ja on mõeldud asendama tänava vana nime Mahammed Mahmud.

rahvaarv 1987. aastal 2,6% aastas, käesoleval aastal ennustatakse 1,2% kasvu ja aastaks 2050 nullkasvu. Viljakas eas naise sündide arvuks arutati 1987. aastal 5,3, käesoleval aastal 1,7. Tuhande inimese kohta sündis 1987. aastal 34 last ja käesoleval aastal prognoositakse 17 last. Samal ajal on pikenenud keskmine oodatav eluiga. 1987. aastal oli see sünnihetkel 65, praegu 75 aastat. Peamiselt on vähenenud laste suremus. 1987. aastal suri tuhandest sündinust 77 enne viieaastaseks saamist, praegu 29. Suremus on vähenenud sündimusest kiiremini, 1987. aastal suri tuhande inimese kohta 8, käesoleval aastal 5 inimest. Väheneva sündimuse tasakaalustab esialgu inimeste pikenev eluiga, mis mingil hetkel toob kaasa rahvastiku vananemise ja uue suremuse tõusu. Prognoositakse, et 2050. aastal sureb Alžeerias 10 inimest tuhande elaniku kohta aastas.

Sarnased arengud on toimunud ka teistes riikides. Endiselt on suur sündimus Egiptuses, 1996. aastal 28 sündi tuhande inimese kohta, praegu 24. Lapsi viljakas eas naise kohta vastavalt 3,7 ja 2,9. Sündide

arv viljakas eas naise kohta on Marokos praegu 2,2, Tuneesias 2,0 ja Türgis 2,1, mis on vaevalt rahvastiku taasteks vajalikul tasemel või isegi väiksem. Eestis oli Statistikaameti andmetel 2010. aastal summaarne sündimuskordaja 1,64 (selle aasta andmete põhjal arvatud sündide arv naise eluajal), veel 1970. aastal oli see 2,16. Oodatav eluiga Eestis oli 2010. aastal sündinule ligi 76 aastat. Suurima muutuse oodatavas elueas on teinud Liibüa, kus 1973. aastal oli see näitaja 58 aastat (Eestis samal ajal 70 aastat) ja käesolevaks aastaks on ameerika statistikud arvutanud 78 aastat. Eestile on nad käesolevaks aastaks leidnud oodatava eluea 74 aastat, mis on pea võrdne vaadeldud riikide sama näitajaga, mis on väiksem Türgis ja Egiptuses (73 aastat).

Võib järeldada, et Põhja-Aafrika ja Lähis-Ida maade rahvaarv kasvab veel ühe või kaks inimpõlve, kuid kasv aeglustub ja rahvastikus hakkab suurenema eakate inimeste osa. Ameeriklased prognoosivad Türgi rahvaarvuks 2050. aastal 101 miljonit, Egiptuses 103,7 miljonit, Alžeerias 44,2 miljonit, Marokos 42 mil-

jonit, Tuneesias 12,2 miljonit ja Liibüas 10,9 miljonit inimest.

Väljaränne nendest maadest arvatavasti jätkub, kuid kui ei juhtu mõnda suurt katastroofi, siis ei ole põhjust uskuda, et väljaränne muutuks intensiivsemaks kui seni.

¹ E. Kareda, Majandusgeograafia. Õpik gümnaasiumi V klassile, Tartu Eesti Kirjastus, 1943, lk 92.

² Samas, lk 88.

³ „Põhimõtteline pööre rahvastikuarengu mõistmisel, mis sai alguse 1930. aastatel ja millele tugineb moodne demograafia-teooria, seisneb iseenesest lihtsas asjaolus: rahvastikuarengut ei püüta enam vägisi seletada teiste sotsiaalprotsesside kaudu ja abil. Rahvastikuareng toimib omaette sotsiaalsüsteemina, alludes valdkonnaspetsiifilistele seadustele ja seaduspärasustele.” Eesti põlvkondlik rahvastikuareng, Kalev Katus, Allan Puur, Asta Põldma, Tallinn 2002, lk 24. ■

Hiina: keskkaallane, kes poksib raskekaalus

Mart Helme

suursaadik

Hiinast on saanud kombeks kõnelda kui maailma tulevases suurjõust number üks. Ja tõepoolest, Hiinas elab umbes neljandik maailma rahvastikust, Hiina on Mao Zedongi surma järel hüljanud osaliselt oma isolatsionistliku välis- ja majanduspoliitika ning üllatanud ülejäänud maailma enam kui kolmkümmend aastat kestnud fantastilise majanduskasvuga. Tänapäeval pole maailmas riiki, kus ei kohtaks Hiinas toodetud kaupu, ning paljudes piirkondades – eriti oma lähiümbruses ja Aafrikas – on Hiina hõivanud agressiivselt uusi turgusid, pakudes tõsist konkurentsi kohalikele või lääne konkurentidele või tõrjudes need lausa turult välja.

Hiina valitsus on näidanud üles ka märkimisväärset osavust siseriiklike pingete lahendamisel, manööverdades paindlikult eri huvigruppide vahel, pörkumata samas ajuti tagasi ka otsese jõu kasutamise ees, säilitamaks režiimi kontrolli rahvusvahemustega asustatud alade üle (Tiibet, Ida-Turkestan), tasalülitamaks demokraatiat nõudvaid üliõpilasi ja muid dissidente või maha surumaks religioos- seid liikumisi (Falungong).

Hiina kasvav rikkus on viimastel aastatel märkimisväärset määral konverteerunud ka riigi sõjalisse moderniseerumisse, mis on rahvusvaheliselt – eriti Jaapanis, Indias, Venemaal ja USAs – kutsunud esile arutlusi selle üle, nagu võiks Hiina militaarseltki muutuda regionaalsest suurjõust globaalseks. Teatud määral viitab sellele ambitsioonile ka Hiina kokkulepe Seišellide valitsusega avada saartel Hiina laevastiku tugikoht.

Kõik eespool öeldu on kahtlemata muljet avaldav. Ja seda eriti tausta arvestades. On ju Hiina viimase kuuekümnelt aastaga tõusnud lääneriikide killustunud poolkolooniast üheks maailma vaieldamatuks jõukeskuseks ning viimase kolmekümne aastaga saavutanud ka majanduslikult positsiooni, mida keegi ignoreerida ei

saa. Sealjuures on Hiina jõukeskuse- na jätnud seljataha oma põhjanaabrid Venemaa ja Jaapani. Viimane okupeeris aga veel 1945. aasta suvel Kirde-Hiina hiiglaslikku Mandžuuria piirkonda ja riigi rannikuprovintse, Venemaa eelkäija Nõukogude Liit esines aga kuni suure tüli puhkemiseni 1950. aastate lõpul kommunistliku Hiina mentori ning protežeenana.

Ometi pole Hiina tõus maailma juhtriigiks sugugi juba sündinud fakt. Pigem vastupidi. Hiina poliitikutel ja diplomaatidel on õnnestunud rahvusvaheliselt luua riigile kuvand, mille kohta Austraalia sinoloog Ross Terrill ütleb, et Hiinal õnnestub sohiga pooleks poksida kaalukategoorias, millesse ta tegelikult ei kuulu. Välisele hiilgusele vaatamata on Hiina ees siiski hulgaliselt probleeme, mille lahendamine osutub praegusele kommunistlikule valitsusele kas ülimalt keeruliseks või suisa võimatuks.

Selles kontekstis tuleb alustada Hiina geograafiast ja ajaloost. Nagu ütleb USA analüütik George Friedman, kujutab Hiina sisuliselt endast saart, mille põhjaosas takistavad väliskontakte ja hõlpsaid kommunikatsioone Mongoolia kõrbed ja Siberi taigad, lõunaosas Himaalaja mäed ja Kagu-Aasia mägised džunglid, millest läänes on küll läbitavad, kuid siiski vaevarikast ületamist nõudvad tühermaad ja mäeahelikud. Vaid idaranniku mered pakuvad riigile suhteliselt hõlpsaid väliskontakte, kuid siingi tuleb arvestada pikade distantside ja mereliikluseks vajalike suurte kulutustega laevade, sadamate ja muu kaasneva infrastruktuuri ehitamiseks.

Just siit kasvabki välja Hiina teatud ajalooline needus, mis seisneb selles, et rannikualad on oma arengus sisemaast alati ees olnud, sisemaad ressurssidest tühjaks imenud ning nii majanduslikult kui ka poliitiliselt rannikut ja sisemaad omavahel opositsioonis hoidnud.

Eriti destrukttiivseks muutus see vastas- seis 19. sajandi teisel poolel, kui kahe oopiumisõja järel lääne suurriigid Hiina

Erakogu

rannikualad sisuliselt oma juhtimisele allutasid. See tähendas kaubanduse ja kapitali, seejärel aga ka tööjõu üha suuremat koondumist Vaikse ookeani rannikule ning sealsetesse metropolidesse – Šanghaisse, Hongkongi, Kantonisse, Macausse, Qingtaosse jne.

Ühtlasi tähendas see kahe paralleelühiskonna teket: ühel pool traditsioonidele ja mahajäänud põllumajandusele tuginev, konfutsianistlikku elukorraldust järgiv sisemaa ning teisel pool moderniseeruv, välisturgudele orienteeruv ja poliitiliselt lääne ideoloogiaid absorbeeriv rannikuühiskond.

Ühiskonna liigendumine, uute sotsiaalse- te rühmade (töölisklass, moodsad pankurid, läänelikud haritlased) esilekerkimine ja provintside omavaheline rivaliteet nõrgestasid 20. sajandi esimesel kümnendil kesk võimu niivõrd, et kui 1911. aastal puhkes üliõpilaste väljaastumiste pinnalt keisrivõimuvastane revolutsioon, viis see mitte üksnes dünastia langemiseni, vaid kogu riigi killunemiseni.

Vundamendiks, millele tuginedes riigi ühtsust taastama hakati, polnud uutes tingimustes aga enam mitte Hiinat sajandeid koos hoidnud ja sealse tsivilisatsiooni identiteeti kujundanud konfutsianism, vaid midagi hoopis moodsamat – hiina natsionalism.

Scanpix

Põllumehed 22. veebruaril 2012 Yunnani provintsis Xipingi maakonnas oma nisupõllul. Kolm aastat järjest valitsenud suur põud on häirinud sealse 6,3 miljoni inimese elu ja ähvardanud metsarohket provintsi püsiva tuleohuga.

Võitluses, mis riigi taasühendamise nimel puhkes, esindasid kommunistid ja Ciang Kai-sheki rahvuslased muide sedasama traditsioonilist lõhet, mis Hiinat sajandeid kammitsenud on. Chiang oli täiesti üheselt ranniku ja välisorientatsiooni esindaja, Mao aga sisemaa ja mahajäänud talupoegkonna esindaja. Sisuliselt võitsidki Hiinas 1949. aastal lõppenud kodusõja mitte niivõrd kommunistid, kuivõrd väliskaubanduse ja moderniseerumise hüvedest ilma jäänud talupoegade massid, keda innustati nationalistlike loosungitega ja peibutati maareformiga.

See ekskurss ajalukku ja geograafiasse tuleb konteksti asetada ka nüüdis-Hiina puhul. Taas on meil tegemist sügavalt lõhenenud riigiga, kus väliskaubandusele orienteeruvad rannikuprovintsid on sisemaa vaeslapse ossa jätnud ja selle elujõust tühjaks imenud. On vähetuntud, kuid väga oluline fakt, et 80 protsenti Hiina rahvastikust elab vaid 20 protsendil selle territooriumist. Ja loomulikult asub see 20 protsenti Vaikse ookeani

rannikul. Ning nagu 20. sajandi algul, nii on ka nüüd Pekingi valitsus keerulises olukorras, säilitamaks oma võim ja autoriteet vastuoludest lõhenenud provintside üle.

See, et Pekingi valitsus on vormiliselt kommunistlik, ei oma kujunenud olukorras mingit tähtsust. Tegelikult peaks sõna „kommunistlik“ asendada Hiina tingimustes pigem sõnaga „autoritaarne“ ja see tähendab keskvalitsuse karmi käe paratamatuse tunnetamist.

Nii nagu Venemaal tähendaks lääneliku liberaalse demokraatia võit vältimatult omavahel kommunikatsioonide ja ühise identiteediga nõrgalt seotud piirkondade iseseisvumist ja unitaarriigi lagunemist, nii tähendab ka Hiinas kommunistlikust valitsemisvormist (loe: autokraatiast) loobumine riigi killunemist. Ja nii nagu Venemaal hoiab valitsus riiki koos nationalistlike loosungite ja võõraviha külvamisega, käitub sama mudeli järgi ka Hiina valitsus.

Pekingil on viimase kolmekümne aasta jooksul olnud aga veel üks hoob, mis on keskvalitsusel aidanud kontrolli provintside üle säilitada. Selleks on raha. Kiire majanduskasv ja tsentraalne valitsemisviis on andnud võimaluse rannikul teenitud raha pumbata ka sisemaale. Ja kuigi see pole vastuolusid suutnud likvideerida, on see suutnud neid mõnevõrra leevendada.

Praegu seisab Hiina vastamisi aga olukorraga, kus majanduskriis läänes ähvardab tema peamiselt ekspordist teenitavaid tulusid järsult vähendada. Loomulikult tähendab see aastakümnete jooksul kuhjunud pingete hüppelist teravnemist ning võimalik et ka ülekasvamist füüsilisteks konfliktideks. Kui lisada siia Hiina ees seisvad demograafilised probleemid, mis omakorda vallandavad ulatuslikke sotsiaalseid ahelreaktsioone, siis näeme, et Hiina väidetavad pretensioonid maailma liidri kohale pole lähematel aastakümnetel ka parima tahtmise juures teostatavad.

Scanpix

Kagu-Hiinas asuva Guizhou provintsi Zhaiyinggu küla elanikud 5. veebruaril 2012 esitamas draakonitantsu. Hiina teatel oli uus-aastanädala tüüpiliselt elav jaemüük 16,2% suurem kui aasta varem samal ajal, kasvades 470 miljardi jüaanini (74 miljardit USA dollarit). Tarbijad ostsid toitu, veini ja riideid ning sajad tuhanded inimesed sõitsid läbi riigi, et veeta puhkus oma perekonnaga.

Ja veel. Ükski suurriik ei saa ennast maailma mastaabis domineeriva jõukeskuseks kehtestada, kui tal pole selleks piisavat sõjalist jõudu. Hiina puhul on viimase paari aasta vältel räägitud militaarsest tiigrihüppest. Siingi pole Hiina suutnud aga siiski enam kui teeselda, et ta kaalub rohkem kui tegelikult.

Kui võrrelda Hiina arsenaali USA omadega, selgub, et tegelikult polegi midagi võrrelda. Ameerika kümne kasutusel oleva lennukiemalaeva vastu on Hiinal hetkel pakkuda vaid üks Venemaalt ostetud ja täielikult ümber ehitatud emalaev (endine „Varjag“). Tõsi, kavas on ehitada veel kaks kodumaist emalaeva, aga isegi kui need valmis saavad, ei jätku sellest võimusest ikkagi, et kujutada endast kõigil maailmameredel operatiivvalmidust omavat globaaljõudu. Pealegi on lennukikandjad vaid neid ümbritsevate abilaevade eskaadrite keskpunktid, mis tähendab vajadust kümnete muude moodsate ja kõrgtehnoloogiliste aluste järele.

Samasugune on Hiina lennukiväe olukord. Kuigi Hiina omatoodangulise nähtamatu (ingl k *stealth*) hävitaja J-20 katsetused on praeguseks edukalt lõppenud, ei suuda Hiina USA allikate hinnangul lennukit seeriatootmisse anda enne 2018. aastat. Kui siinkohal aga meenutada, et USA töötas esimese stealth-tüüpi lennuki välja juba kolmkümmend aastat tagasi, on Hiina oma põhikonkurendist isegi eduka tööstusspionaaži korral taga mitu aastakümnet.

Ja last but not least: Hiina ei suuda militaarvallas USAga konkureerida ka rahalises mõttes. Kuigi Peking suurendas eelmisel aastal riigi kaitsekulusid pisut enam kui 20 protsendi võrra, jääb absoluutsumma 94 miljardit USA dollarit ometi Ameerika Ühendriikide 500-miljardilise kaitse-eelarvest kordades maha. Sealjuures ei finantseerita nimetatud summast USA armee välismissioone.

Seega võime tõdeda, et kõigi oma muljetavaldavate saavutuste peale vaatamata on Hiina lähema aastakümne vältel vas-

tamisi terve hulga keeruliste probleemidega, mis paratamatult pärivad riigi edasist esiletõusu globaalses mastaabis.

Pole siis ime, et Hiina on valmis osalema eurokriisi leevendamises ning on massiliselt ostnud USA valitsuse võlakirju. Hiina valitsusel polegi õigupoolest neile sammudele alternatiivi, kuna turgude, sealhulgas finantsturgude kokkuvõtteks tähendaks Hiina majandusele ei enam ega vähemat kui katastroofi, mis tõenäoliselt pühib minema praeguse kommunistliku valitsuse ning paiskab maa detsentraliseerumise kaosesse.

Kuni kommunistlik keskvalitsus suudab rahavoogudega manipuleerides, natsionalistlikke meeleolusid õhutades ja inimesi helge tulevikuga meelitades rahvast stimuleerida, suhtub hiinlaste põhimass kommunistidesse aga kui järjekordsesse dünastiasse riigi ajaloos, tänu kellele on Hiinast taas saanud suurriik. ■

Eduka hiinlase maailmavaade ja väärtushinnangud

Krista Reinhold

Shanghai

Maailma tuleviku teetähised ennustavad, et juba 2020. aastal möödub Hiina majandus Ameerika Ühendriikide omast ja 2030. aastal saab Aasia elatustase võrdseks Euroopa tänasega. Hiina rikkast keskklassist on välja kasvanud ligi üks miljon hiinlast, kelle varandust hinnatakse vähemalt 10 miljonile jüaanile. Neile lisandub 60 000 ülikast, kel jõukust üle 100 miljoni jüaani (u 1,2 milj. eurot). Majanduses toimuvad suured muudatused ja riigi välismaailmale avanemine ei jäta mõjutamata ühiskonna ühtki kihti. Hiinlaste traditsioonilised väärtushinnangud lõimuvad üha tugevamini lääne põhimõtetega.

1970. aastate lõpus tuli Deng Xiaoping välja sotsialistliku turumajanduse ideega, millest tänaseks on kujunenud riiklik turumajandus. Parteijuhi üleskutset jõukuse kogumisele hakkasid innukalt järgima miljonid hiinlased, kes said rikkaks kiiremini kui keegi teine varem ajaloos. Enamik tänaseid edukaid hiinlasi oma jõukusele jalad alla saanud viimase paarikümne aasta jooksul. Nad on oma USA kolleegidest nooremad ja enamik neist on oma varanduse tootnud eraettevõtluses. Ülikirka hiinlase keskmine vanus on 43 aastat. 1960. aastate lõpus väitis Mao Zedong, et Hiina ehitab ja toodab mitte kasumi teenimiseks, vaid maailmarevolutsiooni hüvanguks. Täna on ideoloogiakeskne lähenemine asendunud turule suunatud otstarbekohasusega. Hiinlaste isiklike huvide saavutamine on muutunud üliluslikuks ja ühiste eesmärkide elluviimine jääb tagaplaanile.

Keskklassi või ühiskonna rikkaimate hulka kuuluvate hiinlaste eneseteadvus on oluliselt tõusnud. Kõrgema hariduse ja sissetulekuga inimesed on julgemad oma huvide kaitsmisel võimuesindajatega vastuollu minema. Väärtushinnangud on erinevamad maa- ja linnaelanike vahel, viimased on enam avatud lääne inimeste arusaamade ülevõtmisele. Kuna lääneriigid esindavad hästiarendatud

tehnoloogiaid, võimu ja nüüdisaegsust, siis püüab suur osa mandri-hiinlasi neid väärtusi jäljendada nii hästi kui võimalik. Välisriikide turundusjuhid on taibanud, et lääne väärtuste järgimisele õhutamise-ga saab hiina tarbijat tugevalt mõjutada.

Veel käesoleval kümnendil peaks Hiinast saama suurim eliitkaupade turg maailmas. Heal järjel hiinlane on luksusesemete julge tarbija. Samal ajal kui eurooplastest turistid tunglevad Shanghai võltstoodete turgudel, reisivad hiinlased Pariisi tax-free kauplustesse originaale ostma, kuna kohapealsed hinnad on seoses suurte impordi- ja luksuskaupade maksudega kõrged. Hiinlased eelistavad neile tuntud kaubamärke, olles kindlad, et Versace' või Coachi tootes ei saa eksida. Arukas kaupmees avab korraliku käibe tagamiseks toidukaupluses Prada kotikeste letinurga. Louis Vuittoni pruun-kollast tunnustrit kohtab nii erineva disainiga käekottidel kui ka kliente meelitava pediküürisalongi jalapingil. Shanghais on jüaanimiljonär iga 175. inimene, kuid maksujõulisi kliente jätkub kõikidesse suurlinnadesse ja luksuskaupade müüjad on juba ammu oma tegevusega provintssidesse laienenud.

Endast lugupidav rikas hiinlane hindab kallist klubiliikmestaatust. Suurlinnade eliitrajonides sõidavad ringi eritellimisel tuunitud Bentleyd, Rolls Royced ja Jaguarid, uueks avastatud mänguasjaks on Lamborghinid. Hiina rikkurid külastavad antiigiturge ja osalevad Hongkongi ning New Yorgi oksjonitel. Investeeri-takse nii Hiina traditsioonilisse kunsti kui ka maailmaklassikasse, tekitades endile miljoneid dollareid maksvaid kunstikogusid. Hiinlased tahavad oma jõukust välja näidata. Eduka hiinlase kuldse kolmainsuse moodustavad karjäär, raha ja ilusad asjad. Klantspilti lõhub mure, kuidas Hiina näiliselt stabiilses ühiskonnas enda kogutud varandust säilitada ja kasvatada.

Hoolimata riigi tohutust majanduskasvust, otsib suur osa hiinlastest võimalusi, kuidas oma kapital Hiinast välja viia

Erakogu

ja emigreeruda. Neid köidab väljavaade oma raha välismaal seaduslikuks muuta ja riskivabalt investeerida. Lääneriikide esindused Hiinas on märganud investeerimis- ja äriviisade taotluste kasvu. Hiinlased paigutavad oma raha Londoni, Sydney ja New Yorgi eliitkinnisvarasse ja ostavad majanduslanguses oluliselt hinda kaotanud maju USA sularaha eest.

Heal järjel hiinlased kurdavad, et kodumaal ei kuulu neile päriselt midagi ja neid häirib Hiinas omandatud kinnisvarale kehtestatud ainult 70-aastane kasutusõigus. Ahvatlevad on lääne erakoolide haridustase ja läänemaailma väärtuslik sotsiaalsüsteem. Emigreeruda püüvad hiinlased tahavad osa saada rahvusvahelisest ärist ja hõlpsamalt reisida. Edukaid võib häirida ka sõnavabaduse piiratus, sest linnastunud ja varakad hiinlased on võrreldes ülejäänud Hiinaga tugevamalt orienteeritud demokraatlikele väärtustele.

Kodumaalt lahkumisega soovivad kiirustada ka korruptiivsed ametnikud või äriinimesed, kes on kogunud rikkust viimasel kümnendil, mil järelevalvesüsteemid ja regulatsioonid majanduskasvu tingimustes nõrgenesid. Seadusandlus on Hiinas majandusarengust alati mõne sammu maas. Rikkad hiinlased teavad, et nende jõukus on tekitatud ebastabiilses keskkonnas ja kardavad majandusre-

Scanpix

Hongkongi oksjonikorraldaja 1968. aastal Hiina Rahvavabariigi kultuurirevolutsiooni auks kujundatud margiga, mis masstootmisse ei jõudnud. Mark maksab 960 000 – 1 550 000 USA dollarit ja on näide ekstravagantsetest rariteetidest ja luksuskaupadest, millele Hiina uusrikkad jahti peavad. Tänu Hiina Rahvavabariigi uusriikastele on Hongkongist saanud maailma kolmas oksjonikeskus New Yorgi ja Londoni järel.

formide äkilist pöördumist. Turvalisust ei lisa karmide karistustega, tihti isegi surmanuhtlusega lõppenud altkäemaksuandmist ja -võtmist käsitlevad kohtu-protsessid. Inimesed soovivad isiklikku turvalisust ja tagatise oma varandusele. Välisriigi kodakondsuse omandamine on võrreldav elukindlustuspoliisiga ja suhteliselt muretult võivad ennast tunda õigel ajal Hongkongis sündinud. Populaarseimad väljarände sihtkohad on USA, Kanada, Singapur ja Euroopa arenenud riigid.

Väljarände põhjuseks võib olla ka suurenev keskkonnateadlikkus. Populaarsust koguvad mahefarmid, mille toodang Euroopa mõistes ökoloogiliselt puhta toidu nime alla kindlasti ei sobitu. Shanghai rikkam kohalik elanikkond ja välismaalased tarbivad hulgaliselt köögivilju ökofarmist, mille hinnaskaala on võrreldes tavakauplusega mitmekordne, kuid mille asukoht Pudongi rahvusvahelisest lennujaamast vaevalt paarikümne kilomeetri kaugusel ei taga mitte kuidagi seal kasvatatud toote ökoloogilist puh-

tust. Mõtlevad hiinlased on aru saanud, et jõukus ei võimalda neile juurdepääsu oluliselt puhtamale toidule ja õhule ning nad muretsevad enda ja oma laste tervise pärast.

Ameerikalikku õiguskorda, haridust ja sotsiaalset heaolu otsivad hiinlased seda kõike Hiinas ei leia ja seetõttu hääletavad nad jalgadega. Peamiseks väljarände takistajaks võib mõnel juhul saada soovimatus oma esivanematest kaugele kolida.

Toimivad sugulus- ja sõprussuhted on Hiinas kõrgelt hinnatud. Mitteteadlik lääne inimene võib üllatuda, kui võrd olulised on Hiinas majandussidemete arendamisel isiklikud suhted. Traditsiooniline Hiina pereelu oli väga korrapärane ja range. Maoismi järel on paljud piirangud kadunud ja Hiina perekonnad toimivad lääne eluviisile järjest sarnasemalt. Kui-gi perekond on Hiinas endiselt tähtis, on tänapäeva suurlinnades selle roll noorte jaoks jõudsalt kahanemas. Muutustest hoolimata on Hiina ühiskonnas säilinud vanureid austavad ja toetavad põhimõt-

ted. Üha enam on saanud ülekaalukaks läänelik ehk tuumik-pere mudel, kus perekond koosneb ainult lastevanemate paarist ja nende lastest (või siis lihtsalt paarist). Läänemaailmas suhtutakse põhjendatult Hiina nn ühe lapse poliitikasse kui inimõiguste andestamatusse kitsendamisse. Paljud materiaalselt kindlustatud hiinlased ise oma perekonda rohkem lapsi tegelikult ei soovigi. Lastele kulutatav energia ja raha eelistatakse tarbida enesekesksemalt. Nad ei vaja järeltulijaid oma pensionipõlve kindlustamiseks ega muretse Hiina rahvastiku vananemise pärast.

Aastakümneid on Hiina perekondades eelistatud poisslapse kui kindlmaid pere toitjaid. Tütarlaste teadlik tõrjumine on tänaseks tekitanud olukorra, kus enam kui 30 miljonit Hiina vallalist meest kogevad järgmise 10 aasta jooksul seoses abieluvaliste naiste „defitsiidiga” suuri raskusi sobivas eas abikaasa leidmisel. Eelisolukorras on kahtlemata majanduslikult paremini kindlustatud mehed, kui võrd näiteks Shanghais eeldab pruudi

Scanpix

Shanghai Fudani Ülikooli lõpetajad juulis 2011. Majandusbuum on plahvatuslikult suurendanud noorte hiinlaste tungi ülikoolidesse, kuid valitsus on Xinhua uudisteagentuuri teatel mures selle üle, kuidas kindlustada miljonid ülikoolide lõpetajad tulevikus tööga.

perekond potentsiaalselt väimehkan- didaadilt lisaks tasuvale ametikohale ka isikliku elamispinna omamist.

Tekkinud on Hiina teise põlvkonna ära- hellitatud rikkurlapsed, kellele heidetak- se ette vastutusvõime puudumist. Õiget pereliini kandes ja raha omades on nad alid erinevale meelelahutusele. Suhte- liselt uue nähtusena on Hiina haridus- maastikul tekkinud jõukate vanemate kooliealistele lastele suunatud huviklas- sid. Harrastatakse golfi, ratsutamist ja vehklemist, mõni koolitus võimaldab isegi USAs West Pointi sõjaväeaka- deemia külastamist. Väärtuslik õppe- võimalus on kättesaadav väärrika tasu eest – 12-nädalase programmi hind võib ulatuda rohkem kui poole miljoni jüaa- nini. Lastele hea hariduse andmine on eduka hiinlase üks peamisi eesmärke ja järeikasvu eelistatakse koolitada USAs või Euroopas. USA kolledžite välis- õpilaste hulgas moodustavad hiinlased kindla enamuse. Konfutsiuse iidsest aru- saamast, et haridus peaks olema kõigile võrdselt kättesaadav, minnakse Hiinas tänapäeval kaugelt mööda.

Samas on konfutsianism viimase küm- nendi jooksul Hiinas taas pead tõstnud. Ametnikud haaravad sellest kui ölekõr- rest ja räägivad vajadusest ühiskonda tasakaalustada. Kutsudes üles rikkust looma, loodeti aastaid tagasi, et kui võimekatel ja usaldusväärsematel inimestel lubatakse rikkaks saada, hoo- litsevad need inimesed hiljem ülejäänud ühiskonna eest. Kahjuks ei ole see päris niimoodi läinud ja tänases Hiinas valit- seb individualism koos karmi majandus-liku olemusvõitlusega. Kuna veel kolm- kümmend aastat tagasi olid hiinlased ühtlaselt vaesed, siis on tänastel taga- sihoidliku sissetulekuga hiinlastel tek- kinud kihistumisega keeruline leppida. Edukate emigreerumine söövitab ühis- konda lisapingeid, korruptsioonisüüdis- tused ja petuskeemid on kaasa aidanud jõukuse vihkamise tekkimisele. Ka Hiina ajalugu on õpetanud hindama õpetlasi ja vaatama ülalt alla kaupmeestele. Konfut- sianismi esiletõusmisega püüabki Hiina valitsus kinnistada selget „hiinlase“ iden- titeeti ja lappida kihistumisest tekkinud sotsiaalset lõhet. Lootes justkui indul- gentsile, loovad noored edukad hiinlased

heategevuslikke fonde, motiveerituina sotsiaalsest heakskiidust. Nad tahavad vähendada kibestumist ja näidata üles soovi ühiskonnale midagi tagasi anda. Populaarseimad filantroopiavaldkonnad on haridus ja katastroofide likvideerimi- ne. Paljudel juhtudel takerduvad sellised kenad algatused paraku ebapiisavate hea- tegevust reguleerivate õigusaktide võrku.

21. sajandi alguses on Hiina välismaa- ilma mõjutustest hoolimata jätkuvalt kollektiivne ühiskond, kus üksikisiku- tevaheline side on tugev ning inime- sed hindavad traditsioone ja sarnasust. Majanduskasv ja uuendused toovad kaa- sa järjest enam lääne ühiskonna mõju- sid, kuid Hiina kultuuriline isolatsiooni- kiht (keele eripära ja ajalooline pärand) vähendavad võõra tsivilisatsiooni mõju veel pikka aega. IMFi analüüsis mainiti hiljuti, et maailma majanduse olukor- da leevendaks oma ohtra tarbimisega just arvukas Hiina keskklass. Ostlemine sobib jõukatele hiinlastele hästi, euroop- lastel aga tuleb võlakriisist väljasaami- seks rohke tarbimise asemel ennekõike laenu ära maksta. ■

Soome pöördelised presidendivalimised 2012

Henn Põlluaas

Veebruari alguses valis Soome endale järgmiseks kuueks aastaks uue presidendid. Teist ametiaega lõpetav Tarja Halonen ei saanud seaduse järgi kolmandaks ametiajaks kandideerida.

Valimistele esitasid kandidaate kaheksa erakonda: Roheline Liit Pekka Haavisto, Soome Sotsiaaldemokraatlik Partei Paavo Lipponeni, Põlissoomlased Timo Soini, Rahvuslik Koorderakond Sauli Niinistö, Soome Rootsi Rahvapartei Eva Biaudet, Keskerakond Paavo Väyryneni, Soome Kristlikud Demokraadid Sari Essayahi ja Vasakliit Paavo Arhinmäki.

Eesti presidendid valimine toimub Riigikogus või valijameeste kogus, Soomes valitakse president otse rahva poolt. Kuigi Soome presidendid volitused on viimastel aastatel kärbitud ja talle on jäänud peaaesjalikult esindusfunktsioonid, annab see talle mandaadi, mida oskuslik poliitik saab edukalt kasutada. Otsevalimine välistab erakondade kokkulepped ja poliitilised manipulatsioonid presidendid määramisel ning muudab valimiskampania oluliselt huvitavamaks ja mitmekesisemaks.

Ootuspäraselt tõusid valimiste põhiteemadeks Euroopa Liit ja eurokriis, majan-

dusküsimused, Venemaa mõjuvõime tõus ja NATO-liikmesus. Kampania oli põhjamaiselt viisakas ja hillitsetud, ilma poriloopimisteta. Kui kellelegi midagi teravamad öeldigi, siis poolehoidjate, mitte kandidaatide poolt. Võiks öelda isegi, et presidendivalimised olid igavad ja sündmustevaesed. Ekstreemsemateks tegudeks oli valimisplakatite mahakiskumine. Huvitaval kombel olid sellised rünnakud suunatud peamiselt Timo Soini vastu. Midagi üllatavat ei toonud ka teeleenemised ja debadid, mis mitme presidendikandidaadi osas olid üsna kahvatud. Erandiks olid Niinistö ja Haavisto, kelle puhul oli näha nii kandidaatide kui ka taustajõudude head taset.

Algusest peale peeti valimiste favoriitideks koorderakondlast Sauli Niinistö, põlissoomlast Timo Soinit, kes ootamatul kombel ei saavutanud sellist edu nagu parlamendivalimistel, ja Kekkoneni ajal poliitikasse tulnud keskerakondlast Paavo Väyryneni, keda tema partei alguses ei toetanud, kuid muutis seisukohta, kui selgus Väyrynenile osaks saanud suur toetus. Piinlikuks kujunes liialt vanaks peetud Lipponenile panustanud sotsiaaldemokraatide põhjalik põrumine. Biaudet, Essayah ja ka Arhinmäki olid marginaalsed tegijad, kelle saadud vähesed hääled anti suures osas selleks, et

Mihkel Maripuu/Postimees

mõjutada tulemusi mõne teise kandidaadi kasuks.

22. jaanuari valimiste esimeses voorus ei saanud ükski kandidaat üle 50 protsendi häältest. Tähelepanuväärne on, et enamik teise vooru mittepääsenud presidendikandidaatidest lubasid anda oma hääle Niinistõle. 5. veebruaril läksid konkureerima Niinistö ja üllatuslikult teise häälte tulemuse teinud Haavisto.

Sauli Niinistö hääletas presidendiks üle 1,8 miljoni inimese (Haavisto 1,1). See-ga toetas Niinistö 62,6 ja Haavistot 37,4 protsenti valimas käinuist. Uue presendid häälte hulk oli suurem kui tema eelkäijatel Martti Ahtisaaril ja Tarja Halonenil. Lisaks katkes nende valimistega kolm aastakümnet kestnud sotsiaaldemokraatide valitsemisperiood ja asendus paremkonservatiivse maailmavaate võiduga. Selles suhtes omasid valimised suurt märgilist tähtsust.

Samas oli hääletusprotsent nii madal viimati Urho Kaleva Kekkoneni ajal 1978. aastal. Omamoodi fenomen oli ka rikutud valimisedeliste enneolematult suur hulk, ainuüksi teises voorus oli selliseid enam kui 25 000 tükki.

Nagu juba öeldud, oli nende presendidivalimiste üllatajaks Haavisto, kes suutis sotsiaalmeedia efektiivselt enda

Erakogu

Soome uueks presidendiks valitud Sauli Niinistö valimispäeva õhtul 5. veebruaril 2012 ajakirjanikest piiratud Helsingis Finlandia-talo ees.

valimisvankri ette rakendada. Tegelikult oligi just sotsiaalmeedia laiaulatuslik kasutamine ja võrgustike loomine kõigi kandidaatide poolt presidendivalimiste uudseim külj. Soome ringhäälingu valimiseksperdi Risto Uimoneni sõnul sai Haavistole saatuslikuks tema homoseksuaalsus ja abielu endast noorema Lõuna-Ameerikast pärit mehega. Lisaks mõjutas valijate otsust Haavisto tsiviilteenistus (president on Kaitsejõudude ülemjuhataja), kõrghariduse puudumine ja see, et ta pole kiriku liige. Kaheldi, kas Haavisto saaks hakkama keerulistes olukordades, nagu näiteks suhetes Vene-

maaga. Tema üsna suur hääle arv tulenes ka Niinistö vastu antud protestihäälest. Haavisto enda sõnul oli tema vastu aeg, vaja oleks olnud veel paari nädalat.

Uus president Niinistö on rahva seas populaarne, pikaajalise kogemusega poliitik. Teda valides hääletati traditsiooniliste väärtuste, turvalisuse ja stabiilsuse poolt. ELi ja Soome suhetes valimised ilmselt märkimisväärseid muutusi kaasa ei too, kuigi valimisperioodil kõlas ta hääle kohati eurokriitiliseltki. Eestiga puuduvad Niinistöl sellised isiklikud suhted, nagu eelmisel presidendil.

Kampaania jooksul kinnitas Niinistö korduvalt, et Soome ei ole liitumas NATOga. Meile arusaamatu NATO-leigus kipub seadma kahe jõukeskuse vahel paikneva Soome geopoliitiliselt halli tsooni. Kuigi Venemaal täna otsest ohtu ei nähta, tegi kallaletung Gruusiale siiski ka soomlased ettevaatlikuks. Võrreldes Niinistöt eelkäija Haloneniga tuleb nentida, et reservkapteni auastmes Niinistö on oma seisukohtades Venemaa suhtes märksa konkreetsem kui Halonen. Eesti poolt vaadates võib sellest kasu olla. ■

ÕPETUSSÕNA

Soome presidendivalimised – üllatusi nii- ja naapidi

Kuigi Soome presidendivalimiste suurüllatajaks on peetud Pekka Haavistot – ning seda ilmselt mitte niivõrd tema rohelise, kuivõrd geitausta tõttu – tuleks valimiste poolt pakutud üllatusi vaadata siiski pisut laiemalt. Ja sellest seisukohtast võiks öelda, et pigem oli üllatuseks põlissoomlaste kandidaadi Timo Soini suhteliselt nõrk tulemus.

Kuna viimastel parlamendivalimistel saatis põlissoomlasi oodatust suuremgi edu ning selle edu peamiseks sepiastajaks oli erakonna juht Timo Soini, oodati nüüdki, et Soini suudab favoriit Sauli Niinistõle tugevat konkurentsi pakkuda.

Tegelikult ei suutnud. Juba enne presidendivalimiste esimese vooru tulemuste selgumist oli ilmne, et presidendivalimistel käituvad hääletajad hoopis teistsuguse loogika järgi kui parlamendivalimistel.

Ehkki praeguseks pole Soome presidendil enam seda võimu, mis tal oli Urho Kaleva Kekkoneni või Mauno Koivisto ajal, vaatab soome valija presidendile ikka veel (kas või harjumusest) kui riigi mõjukaima poliitilise figuuri peale.

Vastavalt käitub ta ka valimistel ning määravad rolli mängivad siin kaks asja: kandidaadi personaalsed omadused ning tema varasem poliitiline kapital.

Võib tunduda paradoksaalsena, kuid just selles kontekstis tuli Soinile pigem kahjuks kui kasuks tema mahlakas maa-mehelikkus, värvikas kõnepruuk ja heas toitumuses keha. Kõik see sobis soomlase meelest suurepäraselt kodutanumale ja Eduskunda, mitte aga nende parkettidele, kus presidendil riigi esindusfiguurina pidevalt liuelda tuleb.

Pankurist poliitiku Sauli Niinistö või pikaage se välisministri Paavo Väyryneni puhul kahtlusi lauakommete tundmise osas valijatel kindlasti aga polnud. Siit esimene miinus Soinile. Soini teiseks miinuseks oli kindlasti tema napp poliitiline kapital. Eredalt särav komeet Soome (ja Euroopagi) poliitikataevas, seda küll. Ent taas, nii Niinistö, Väyrynen kui ka mitmed teised kandidaadid võisid selle koha peal ette näidata palju pikaajalisema saavutuste registri ning siit tuli Soini hinnetelehele teine miinus.

Ja kolmas miinus: Soini eurovastasus. Parlamendivalimistel oli see taas asjakohane. Pluralistlikus poliitikas on lihtsalt loogiline, kui keegi esindab ka euroskeptilisi valijaid, seda enam, kui ülejäänud poliitiline eliit nn eurohuvides kätt avalikult Soome maksumaksja taskusse ajab. Teine asi on euroskeptiline president, keda ähvardab sirge joone

ajamisel Euroopas isolatsiooni jäämine. Ja keskmine soomlane on selleks liiga ettevaatlik ja pragmaatiline. Pealegi istub soomlastel kõrvade vahel kogu aeg ka teadmine, kes on nende idanaaber. Ning nii hambutu ja kohmakas kui Euroopa Liit oma välispoliitikas ka pole, on see soomlaste meelest julgeolekutagatisena ikkagi parem kui mitte midagi.

Ent veel. Presidendivalimiste ajaks oli Soini kaotanud ka selle trumbi, mis põlissoomlastel oli Eduskunda valimiste ajal, nimelt Kreeka kaardi. Kreeka pikk ja vinduv kriis, kogu euro pikk ja vinduv kriis polnud lihtsalt enam need teemad, mis valijaid mobiliseerinud oleksid. Nii pidigi Timo Soini leppima oodatust kehvema, ehkki sugugi mitte kehva tulemusega.

Mis puutub valimiste suurüllatajasse Pekka Haavistosse, siis on temal järgmistel presidendivalimistel ilmselt tunduvalt raskem oma seekordset edu korrata, kuna gei-üllatusmoment, mis vasakpoolsed ja liberaalid tema selja taha koondas, on järgmiseks korra oma uuduse kaotanud. Järelikult tuleb tal – nii nagu Soinilgi – jätkata tegeliku ning likviidse ja konverteeritava poliitilise kapitali kogumist. ■

Sametine nädal Jürimaal

Aimar Altosaar

Eesti head sõpra Lõuna-Kaukaasias on nimetatud mitut moodi. Omanimetust Sakharthvelo on meie maal vähesed kuulnud, tuntumad on venepärane Gruusia ja Läänes kasutatav Georgia. Kuid miks me ei võiks meile nii olulist ja sõbralikku maad kutsuda Georgi eestikeelse vaste kaudu Jüri maaks!? Ehk Jürimaaks, nagu harjutamise mõttes kasutan ka käesolevas loos.

Sametiseks nimetatakse Jürimaal seda imelist aega, kui suvekuumus on järele andnud, kuid sügis pole ka veel kohale jõudnud, kui loodus on juba raugemas, kuid põhjamaalane saab päikese käes peesitades ikka veel oma D-vitamiini ja mõnutunde kätte. See on aeg septembri lõpust oktoobri teise pooleni, kui koristatakse viinamarju ning kõik turuletid on lookas igasuguste kohalike aia- ja põlusaaduste all. Usun, et see ongi parim aeg kaunite Kaukaasia mäeahelike vahel juba aastatuhandeid elava rahva külastamiseks!

Pealinnas Thbilisis on palju häid hotelle, kuid asjatundlike soovitude korral leiab ka väga mõnusaid kodumajutusi, kus kodu on välja ehitatud väikeseks hotell-pansionaadiks. Ühes sellises, otse vanalinna südames, Patriarhi Aedade lähedal neljakordses põneva isetekkelise arhitektuuriga kodupansionis „Babilina” saimegi seekord nautida jürimaalaste külalislahkust. Thbilisi kesklinnas on olemas kõik, mida võiks hinnata ka keskmisest rohkem reisinud ja nõudlikumad turistid – vanalinna pitoresksete tänavate võrgustik, mille teeb jalutajale põnevaks kõrguste vahe, laiade kõnniteede ja vaimukate tänavaskulptuuridega peatänav Rustaveli, tänavakohvikute-vinoteekide rohke downtown, Kura (Mtkvari) jõe modernne jalakäijate klaassild – Rahu sild – ning liiklustihedad kaldapealsed. Õhtuti on linn kohati lausa ülevoolavalt valgustatud – iga torn ja fassaad, millel vähegi väärtust, on värviliste valgusvoo-gude vihus. Linn kulgeb mägede vahel piki jõeorgu, tehes kaasa kõik selle käänakud, ning õhtuses tuledesäras on see linnakülastajate jaoks lummas vaatepilt.

Jürimaa-huvilisele saab seal olles kiiresti selgeks, et sellel maal ja rahval on seljataka väga pikk ajalugu, nende kultuurikiht on meie jaoks kujuteldamatult tüse ning on tihedalt seotud ka klassikalise Väike-Aasia ja Kreeka antiikajastuga. Vanimad kirikud on rajatud juba IV–VI sajandil, sest Jürimaa on üks põlisemaid kristlikke riike maailmas. Ka tänapäeval peab rahvas Georgia õigeusu kirikust väga lugu ning kirikud ei ole seal maal kunagi inimtühjad. Sakraalarhitektuur erineb naabermaade omast, pöördkoonuselised kirikutornid mõjuvad euroopalikult, mõni tornikiiver on lausa gootilikult sihvakas. Asjatundmatu silm ei oska muidugi vahet teha, kuivõrd nende kirikute sisekujundus, ikonograafia ja liturgia erineb teiste õigeuskirikute omast, kuid silmnähtavalt on tegemist omapärase ja ainukordse jürimaaliku arhitektuuri ja sümboolikaga.

Gori asub Thbilisist mööda neljarajalist Bathumi maanteed vaid 80 kilomeetri kaugusel. Ajalooline Šida Kharthli regiooni, Süda-Jürimaa on praegu räigelt lõhki rebitud, sest vaid 30 kilomeetri kaugusel põhja suunas asub Tshinvali, Venemaa poolt okupeeritud piirkonna keskus. Lõuna-Osseetiaks nimetas selle ala, kuhu osseetid on alles paari viimase sajandi jooksul hajusalt elama asunud, mingi veidra tuju ajal Goris sündinud Jossif Džugašvili, keda maailm tunneb Stalinina. Kuid sellest piisas Venemaale ettekäändeks, et tungida lõuna poole Kaukasuse peaahelelikku ning ühes Abhaasia okupeerimisega suruda Jürimaa pidevasse pingeseisundisse. 300 000 põgenikule okupeeritud aladelt on ehitatud suuri karpmajakülasid, mida näeb ka Gori-Thbilisi tee ääres. Hoolimata oma äärmiselt piiratud ressurssidest aitab riik oma kaasmaalasi, kuid sotsiaalseks hädakoldeks jääb see elanike kontingent veel paljudeks aastateks. Samas on sõjaka põhjanaabri poolt allutatud alad inimtühjaks jooksnud ja suures osas kasutuseta. Tunneme sama naabri laastavat käekirja ka Setumaal ja Narva taga, Karjalast rääkimata!

Gorist mõniteit kilomeetrit lõunasse jääb UNESCO maailma kultuuripärandi hulka arvatud Uplistsikhe koobaslinn.

Selles imelises linnas, mida hakati rajama juba 3000 aastat tagasi, elas hiilgeaegadel kuni 20 000 elanikku ning see oli tähtis lüli Suurel Siiditeel Hiina ja Bütsantsi vahel. Otseselt koobastikus oli asukaid küll vaid tuhatkond, peamiselt kõrgklass, ülejäänud rahvas elas määnlvadele rajatud eeslinnades. Kivisse on rajatud nii eluruumid kui ka templid, veinipressimise koda ja käsitööliste ruumid, isegi väike teater koos tribüüniga! Kuigi linn on maha jäetud juba viissada aastat tagasi, näeme koobasarhitektuuri ilu veel kuni ornamentide peensusteni, mida pole hävitanud arvukad maavärinad ega isegi lõkkes, mida seal on põletanud põlvkondade kaupa karjuseid, kelle jaoks on need mäeruumid olnud luksuslikuks puhkekohaks. Kohalik vabatahtlik giid, agronoomiharidusega Stalber (s.o Gori kandile iseloomulik nimi) kinnitab, et just siin, Šida Kharthli lõunosas hakkasid inimesed 9000 aastat tagasi kasvatama viinamarju. Ka tänapäevaste viinamarjasortide sügavad juured ulatuvad giidi sõnul enamasti just sellesse Jürimaa kanti. 9. sajandil, kui Uplistsikhe oli veel täies elujõus, püstitati linna kohale mäele basiilika, mis on tänapäeva ühes koobaslinnaga taastatud ning tehtud kultuurihuvilistele ränduritele hästi vaadeldavaks.

Thbilisist põhja suunas asub ajalooline Mtshetha-Mthianethi regiooni, millest osa, nagu Šida Kharthlitki okupeerib Venemaa. Jürimaal on koos pealinnaga 12 regiooni, millest põhjanaaber on lõiganud tükke neljast, ent viienda regiooni, Abhaasia, on nad praeguse seisuga alla neelanud täielikult. President Mihheil Saakašvilil läks oma võimuperioodi alguses õnneks tuua Jürimaa keskvoimu alla tagasi kuues – Adžaaria. Võõrriigi agressiooni tõttu tuleb jürimaalastel kindlustada oma heaolu ning ehitada oma riik üles olukorras, kus sajad tuhanded inimesed on jäänud koduta, paljud ajaloolised ühendused on katki lõigatud ning normaalsed suhted eri piirkondade vahel on häiritud.

Mtshetha-Mthianethiast algab kuulus Gruusia sõjatee üle Suur-Kaukasuse ahelik. Selle ajaloolise tee esimene pool kulgeb Thbilisist põhja suunas mööda Aragvi jõe orgu kuni suure Jinvali vee-

Scanpix

Rahu sild Tbilisis.

hoidlani, sealt edasi piki Tetri Aragvi orgu Jvuri kuruni ning sealt edasi on sõjatee juba seotud laiemalt tuntud Tereki jõe oruga. Kuna põhjanaabri okupatsioon on sulgenud teised olulised kõrget mäeahelikku ületavad või läbivad teed (nt Roki tunnel), siis on just see Venemaal Vladikavkazi viiv tee saanud oluliseks transiidikanaliks Armeenia ja Aserbaidžani autotranspordile. Kuni moodsa ja kõigi euroopalike mugavustega Gudauri suusakuurordini on maantee heas korras ja mägisest reljeefist hoolimata maksimaalselt turvaline. Sealt edasi, 2379 meetri kõrgusel asuva Jvuri mäekuruni ning alla Kobi asulani on sõjatee paarikümne kilomeetri ulatuses ohutult läbitav vaid tankidele. Kuna Jürimaa transport ei pääse põhjapool asuvast piiripunktist Venemaale, pole Tbilisi huvitatud ka selle tee kulukast remondist. Nii väidavad kohalikud elanikud.

Tavalise Mercedese mikrobussiga Jvuri kuru teed sõita oli suur vaev, kuid kaukaaslastest rekka-juhid näisid olevat selle aukude ja varinguterohkel teel sõites küll üsna enesekindlad. Küllap on nad läbinud veelgi hullemaid teid! Turistid võivad sellel teelõigul peale hingematvate Kaukaasia mäestikuvaadete imetleda groteskset mosaiikpannood, mis

paar kilomeetrit Gudaurist ülespoole ehib alates 1983. aastast ühte teeäärset tasasemat ala. See vene-gruusia rahvaste igavese sõpruse ja Jürimaa vabatahtliku Venemaaga ühinemise 200 aastapäevaks püstitatud taies tähistab kuningas Irakli II ja keisrinna Katariina II vahel sõlmitud kokkulepet Kahhethi ja Kharthli alade jätmiseks Venemaa protektoraadi alla. Eriti õhvastavalt Jürimaa viimaste aastakümnete ajaloo taustal mõjub pannoosse kujundatud vene sõduri – võitja figuur!

Vaevarikka teelõigu läbimine tasub ära, sest põhjapool Jvurit algab peatselt taas korralik tee ning Tereki ülemjooksu kallastel asuvad Kobi ja Sioni külad, taustaks kõrged mäenõlvad ja suurte lambakarjadega alpiaasad, mis pakuvad reisijale rahulikke maalilisi vaateid. Selle kandi suurim ja tähtsaim linn on Stepantsminda, varem tuntud Kazbegi nime all – puhas ja euroopalik, puhkemajandusest elanud piirkonnakeskus, mille parimad ajad olid aga siis, kui vladikavkaslased ja teised venemaalased käisid seal massiliselt puhkamas. Stepantsmindast loode poole jääb kuulus Kazbeki mäetipp, mis ulatub 5047 meetri kõrgusele üle merepinna. Pilvede vahelt näeb seda igilumega kaetud kõrget vulkaanilist koonust vaid vilksamisi, kuid vaated

on sellegipoolest mägiselt lummavad. Samas suunas on aga hästi vaadeldav väiksema mäe harjal asuv kuulus Gergeti Püha Kolmainuse Kirik, paljude jalgsimatkajate üks lemmiksihtmärke. Meie ei hakanud ajapuudusel kolmetunnist jalgsi turnimist ette võtma ning kasutasime maasturijuhtide teenuseid, kes viisid meid üles mööda äärmiselt põnevat serpentiin-muldkattega teed poole tunniga.

14. sajandil ehitatud Gergeti kirik ei ole kindlasti Jürimaa vanimate hulgas, kuid tänu heale asukohale, taustaks Kaukause põhiaheliku kõrged nõlvad, on see kindlasti üks pilkupüüdvamaid. Seda kirikut külastavad stepantsmindalased innukalt igal pühal, mis näitab kohalike inimeste silmapaistvat füüsilist vormi, sest teekond pühakoja juurde ei ole kerge, maasturitega sõidavad siinkandis aga vähesed. Nagu Jürimaale üsna iseloomulik, elavad kiriku juures ka mungad ning kogu nende majapidamine on kitsale mäeharjale kiriku ümber ära mahutatud.

Jürimaal liikudes taipad, miks Tengiz Abuladze filmi „Patukahetus“ lõpukaadrites üks proua nendib, et teedel, mis ei vii templi juurde, pole mingit mõtet. Ka meie reisiseltskonna kolmas marsruut – Tbilisist itta, Kahhethisse, viis

meid mitme tähelepanuväärse pühakoja juurde. Selle maakonna lõunaosa on üks mägistepp, mida elavdab vaid karjustelinn Udabno, kus kõik inimeste poolt otseselt mittekasutatavad hooned – sh ka pooleliolevad elamud – on muudetud heinaküünideks. Jürimaa kagupiir kulgeb mööda suhteliselt madalat kulu- nud mäeahelikku, kuhu Assüüriast tul- nud mungad uuristasid juba 6. sajandil kloostriruumid, mis on sajandite jooksul mänginud maa ajaloo väga olulist rolli. 12. sajandil asus siia troonist loobumise järel elama Jürimaa kuningas Demetre I, kes oli kuulsa jumalikule viinamägede- kunstile pühendatud religioosse hümnii „Shen Khar Venakhi” (“Sina oled viina- mägi”) autor.

Klooster suleti nõukogude võimu ajal ning siia rajatud Punaarmee baasis tree- niti sõdureid enne saatmist Afganistani. 1988. aastal sundisid üliõpilaste massi- lised meeleavaldused punaarmeelased taanduma ning tänaseks on klooster täie- likult taastatud ja täis elu.

Kahhethi on üks Jürimaa tunnustatui- maid viinamarjakasvatustalunike, eri- ti tuntud on siinsed Telavi oru veinid. Sametisel ajal on teeäärsetel kohalike aia- ja põllusaaduste müüjaid, neist enamik pakub möödajatele ka väga head kohalikku Saperavi-veini ja tsatsat. Seda rikkust pakutakse lahkelt proovida igale huvilisele. Kogenematu reisija peab aga olema ettevaatlik, sest need head rüüped võivad ohtu seada edasise ekskursiooni! Kindlasti võib aga teeäärsetel talunais- telt – sest enamik müüjast on just päi- kesepruuniks päevitunud ja kohalikes rahvalikes riietes talunaised – osta kaasa meelepärase koguse puuvilju ja veine, et neid heas seltskonnas juba õhtul manus- tada. Hinnad on soodsad, kuid igaüks võib kindlasti proovida ka oma kauple- misoskust, mis on alati hea viis lõuna- maiste inimestega suhtlemiseks.

Sighnaghi on ilusaks turistilõksuks välja- ehitatud väike rajoonikeskus Kahhethis. Seal on kõik nii, nagu peab olema tüü- pilises Euroopa mägiasulas, käänuliste munakivitänavate ja uhke raekojaromiga. Elamusteturistile on see suveniiripoodi- de- ja kohvikuterohke linnake ehk liiga steriilne, kuid kindlasti vajab Jürimaa ka just selliseid tavaturistidele mõeldud romantilisi paiku, et suurte bussidega reisivatele pakettituristidele omaseks saa- da. Paar kilomeetrit lõuna pool leiavad

Pansionaat Babilon.

huvilised uhkelt välja ehitatud Bodbe kloostri, kus tänapäeval asub Püha Nino nunnaklooster. Seal on võimalik nautida kauneid vaateid kaugele mägisele silma- piirilile, jalutada vaikselt kloostripargis ning leida rikkaliku valikuga kloostripoest endale kõige südamelähedasemaid mälestusesemeid.

Selleks et Jürimaast vähegi ülevaatlisku pilti saada, tuleb seal veeta väga palju sametisi nädalaid. Nädalaga võib mõnes maanurgas ringi liikuda saada aimu selle maa kultuurilisest rikkusest, kuid riigis tervikuna leidub avastamisrõõmu aasta- teks. Jürimaa tänapäevgi on täis positiiv- seid üllatusi, sest uued ajad on jõudnud kaugemale kui vaid Thbilisi kesklinna. Muljetavaldav on Jürimaa valitsuse kava koondada kõik Justiitsministeeriumi hal- dusalas pakutavad teenused ühtsetesse teeninduspunktidesse nii, et inimesed saaksid mugavalt ja lühikese ajaga ühes kohas korda ajada kõik enda eluks vaja-

likud toimingud riigiga – sündide ja abi- elude registreerimisest kuni ettevõtete asutamiseni. Rustavis, pealinnast küm- mekond kilomeetrit kagus asuvas saja tuhande elanikuga linnas nägime ühte esimestest sellistest teeninduspunktidest, mida kavandatakse üle Jürimaa rajada kokku 22. Tõenäoliselt annab selline riigipoolse teeninduse korraldus silmad ette ka enamikule Euroopa riikidele.

Jürimaa nagu Eestigi, peab olema kesk- misest parem ja ettepoole vaatavam, et tagada oma rahvale kindel tulevik. Jüri- maal nägime, et seal seda teatakse ning on olemas selged märgid, et lisaks rik- kale ajaloole võib sellest lahutamatu- lt Euroopa kultuuriareali kuuluvast maast saada eeskujulik osa Euroopa Liidust!

Reis Jürimaale toimus 2011. aasta 23. septembrist 3. oktoobrini koos Riigiar- hiivi endiste ja praeguste töötajatega. ■

USA eelseisvate presidendivalimiste Vabariikliku Partei kolm peamist favoriiti: endine senaator Rick Santorum, endine Massachusettsi kuberner Mitt Romney ja kongressi endine esimees Newt Gingrich Tampa Bays Floridas debateerimas.

Purustatud hooned Baba Amris Süüria Homs'i provintsis, kus valitsusvägede jõhker tegevus põhjustas 2012. aasta veebruari algul tõelise humanitaarkatastroofi.

Jaapani välisminister Koichiro Gamba (kõnelema) koos peaministriga 7. veebruaril Tokyos toimunud üritusel, kus kutsutakse Venemaad üles tagastama saari, mida Tokyos kutsutakse Põhjaterritooriumiks, Moskvas aga Lõuna-Kuriilideks. Loosungil on kiri: „Tagastage neli põhjapoolset saart!“. Kuuldavasti plaanib Venemaa sinna kolinud venelaste seas korraldada rahvaküsitluse Kuriili saarte kuuluvuse kohta...

Scarpix

Scarpix

Scarpix

Sisukord

Peatoimetaja veerg, Mart Helme	Lk 2
George Friedman „Järgmised sada aastat“	Lk 2
Eesti parlament välispoliitika kujundajana. Intervjuu PhD Mart Nutiga	Lk 3
Kristlik-demokraatliku mõtte kujunemisloost, Steven Van Hecke	Lk 7
Mõningaid täheldusi Iraani kultuuriloost ja ideoloogiast, Vladimir Sazonov	Lk 10
Jordaania „araabia suvi“, Toomas Pallo	Lk 15
Rahvaarvu kasv Põhja-Aafrikas ja Türgis, Vootele Hansen	Lk 19
Hiina: keskaallane, kes poksib raskekaalus, Mart Helme	Lk 21
Eduka hiinlase maailmavaade ja väärtushinnangud, Krista Reinhold	Lk 24
Soome pöördelised presidendivalimised 2012, Henn Põlluas	Lk 27
Õpetussõna. Soome presidendivalimised – üllatusi nii- ja naapidi	Lk 28
Sametine nädal Jürimaal, Aimar Altosaar	Lk 29
<i>Käesolev trükk on valminud Euroopa Uuringute Keskuse (CES), Pro Patria Koolluskeskuse ja Konrad Adenaueri Fondi koostöös. Trükkist kaasrahastab Euroopa Parlament.</i>	
<i>Euroopa Uuringute Keskus, Pro Patria Koolluskeskus, Konrad Adenaueri Fond ja Euroopa Parlament ei vastuta trükises esitatud faktide ja seisukohtade ega trükises sisalduva informatsiooni edasise kasutamise eest. Aimavastutust kannavad trükise autorid.</i>	
Esikaas: Scarpix	